

Taru Kulmala ja Henna Lippo

ADOPTIOLAKIUUDISTUKSEN VAIKUTUKSET KOTIMASEEN ADOPTIO- PROSESSIIN

ADOPTIOLAKIUUDISTUKSEN VAIKUTUKSET KOTIMASEEN ADOPTIO- PROSESSIIN

Taru Kulmala ja Henna Lippo
Opinnäytetyö
Kevät 2013
Liiketalouden koulutusohjelma
Oulun seudun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun seudun ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma
Oikeuden ja hallinnon suuntautumisvaihtoehto

Tekijät: Taru Kulmala ja Henna Lippo

Opinnäytetyön nimi: Adoptiolakiuudistuksen vaikutukset kotimaiseen adoptioprosessiin

Työn ohjaaja: Katja Sankala

Työn valmistuslukukausi ja -vuosi: Kevät 2013

Sivumäärä: 54 + 4 liitettä

Adoptiolaki tuli voimaan vuoden 2012 heinäkuussa ja se uudisti adoptiota koskevaa lainsäädäntöä kattavasti. Sitä edeltänyt laki lapseksiottamisesta oli vuodelta 1985. Aikaisempi laki oli varsin puutteellinen eikä sen sisältö vastannut enää nykypäivän tarpeita. Lakiuudistuksen tarkoituksena oli kehittää kotimaista adoptioprosessia saattamalla se tasavertaiseen ja yhdenmukaiseen asemaan kansainvälisen adoptioprosessin kanssa. Tämän toteuttamiseksi lakiin haluttiin muun muassa tuoda tarkempia säännöksiä adoptioeuvonnasta ja laajentaa lupamenettely myös osaksi kotimaista adoptioprosessia. Lakiuudistuksen perimmäisenä tarkoituksena on lapsen edun ja oikeuksien toteutuminen.

Ensisijaisena tutkimusmenetelmänä työssä on käytetty lainoppia ja lähteinä lainsäädännön ja lain esitöiden lisäksi oikeuskirjallisuutta. Lisäksi on hyödynnetty laadullista tutkimusmenetelmää, jolla on tuotu työhön käytännön näkökulmaa teemahaastatteluista. Työn tavoitteena on eritellä lakiuudistuksen oleelliset muutokset aikaisempaan lakiin ja kertoa, miten uudistuksen vaikutukset näkyvät kotimaisessa adoptioprosessissa.

Kotimainen adoptioprosessi alkaa yhteydenotolla adoptioeuvonnan antajaan, eli kuntaan tai adoptioimistoon. Adoptioeuvonnassa hakijoiden soveltuvuus ja perusteet adoptioon käydään läpi tarkasti neuvontaa antavan sosiaalityöntekijän kanssa. Adoptiovanhempien soveltuvuuden arvioinnin jälkeen vanhemmat voivat hakea adoptiolupaa Valviran yhteydessä toimivalta adoptiolautakunnalta, joka käsittelee hakijan lupahakemuksen ja antaa päätöksensä hakijan tietoon. Luvan saatuaan hakijat jäävät odottamaan adoptioprosessin etenemistä. Tämä voi kestää useita vuosia, eivätkä kaikki adoptiota hakevat vanhemmat saa adoptiolasta. Adoptioeuvonnan antaja tekee päätöksen sopivimmista hakijoista ja lapsen sijoittamisesta perheeseen. Sijoittamisen jälkeen vanhemmat voivat hakea adoption vahvistamista käräjäoikeudelta. Käräjäoikeus käsittelee hakemuksen kansliakäsittelyssä. Lakiuudistuksen myötä lapsen yhteydenpito-oikeutta aikaisempiin vanhempiinsa voidaan hakea käräjäoikeudelta. Adoption vahvistamisen jälkeen adoptiolap-
sesta tulee adoptioerheen täysivaltainen jäsen.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että adoptiolakiuudistus on tuonut paljon uutta adoptioprosessiin. Varsinkin kotimaiseen adoptioprosessiin mukaan tullut lupamenettely on muokannut prosessin kulkua ja parantanut adoptionhakijan oikeusturvaa. Lapsen yhteydenpito-oikeus aikaisempiin vanhempiinsa on myös lakiin mukaan otettu uusi asia, jolla voidaan edistää lapsen edun toteutumista kunkin yksittäistapauksen olosuhteita vastaavalla tavalla. Yleisesti adoptiolaki on nähty positiivisena sekä osapuolten etua ja oikeuksia edistävänä uudistuksena.

Asiasanat: adoptio, adoptiolaki, adoptioeuvonta, lapseksiottaminen, ottolapsi

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Business Economics
Option of Law and Administration

Authors: Taru Kulmala ja Henna Lippo
Title of Thesis: The influences of Adoption Act's reformations into the national adoption process
Supervisor: Katja Sankala
Term and year when the thesis was submitted: Spring 2013
Number of pages: 54 + 4 attachments

Adoption Act came into force in July 2012 and it widely improved the legislation of adoption. The act before that was Adoption Act from 1985. This previous act was quite defective and its content did not meet the requirements of today. The purpose of the act reformation was to develop a national adoption process by bringing it into an equal position with the international adoption process. To implement this act more specifically, legal provisions including adoption counseling and wider permission procedure in national adoption were brought into the act. The main purpose of the act reformation was to improve children's rights and interests.

The main method applied in research was legal dogmatics. Among legislation and legislative history, legal literature was used as references. In addition to these, qualitative research method was exploited in the work process. The practical point of view was brought by conducting theme interviews. The aim of the work was to specify the essential changes compared to the previous act and to inform those changes which influenced the national adoption process.

The national adoption process begins with a contact to the adoption counselor which can be adoption office or municipal social service. The adoption parents' suitability as adoption parents is being inspected precisely at the adoption counseling. After the suitability evaluation, the parents are able to apply for a permission to adopt from the adoption permit committee. This adoption permit committee verifies and deals the application and notifies the applicants the decision. After receiving the permit from the committee, the applicant will wait for the process to progress. This may take a few years and not all applicants get a child to adopt. The adoption counselor decides the best potential parents from the applicants and whether the child can be positioned into the family. After placing, the parents are able to apply for adoption verification from district court. As a new element brought into the Act, the verification of the child's right to communicate with previous parents can be applied from district court. After the court's verification, the child is a legally competent member in the family.

As a conclusion, it can be stated that reform of Adoption Act has considerably contributed the adoption process. Especially the permission procedure brought into national adoption has revised the course of the process and improved adoption candidates' legal protection. The child's right to communicate with previous parents is also a new element brought into the Act. With it, the child's interest can be promoted by each case's circumstance. Generally, Adoption Act has been seen as a positive reform which promotes the parties' interests and rights.

Keywords: adoption, Adoption Act, adoption counseling, adopted child

SISÄLLYS

LYHENTEET	6
1 JOHDANTO	7
2 ADOPTIOLAKIUUDISTUKSEN TAUSTAA.....	11
3 ADOPTIOASIOIDEN HALLINTO	14
3.1 Sosiaali- ja terveysministeriö	14
3.2 Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto	15
3.3 Adoptiolautakunta.....	15
3.4 Adoptioimistot	17
3.5 Käräjäoikeus ja hallinto-oikeus.....	19
4 ADOPTION EDELLYTYKSET.....	20
4.1 Ikä	21
4.2 Aviopuolisoita koskevat edellytykset.....	23
4.3 Suostumukset.....	24
4.4 Alaikäisen adoptio	26
4.5 Täysi-ikäisen adoptio.....	26
5 ADOPTIOPROSESSI LAKIUUDISTUKSEN JÄLKEEN	28
5.1 Adoptioneuvonta	28
5.2 Lupamenettely	33
5.3 Lapsen sijoittaminen	36
5.4 Adoption vahvistaminen	38
5.5 Lapsen yhteydenpito-oikeus aikaisempiin vanhempiinsa	40
5.6 Adoptioprosessin oikeusvaikutuksia	43
5.7 Oikeus tietojen saamiseen	44
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	45
7 POHDINTA	48
LÄHTEET	51
LIITTEET.....	55

LYHENTEET

AdoptioL	Adoptiolaki (20.1.2012/22)
Adoptioasetus	Valtioneuvoston asetus adoptiosta (3.5.2012/202)
Art.	Artikla
HE	Hallituksen esitys
Haagin Sopimus	Yleissopimus lasten suojelusta sekä yhteistyöstä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa (SopS 29/1997)
SopS	Sopimussarja
STM	Sosiaali- ja terveysministeriö
Valvira	Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto
vp	Valtiopäivät
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön aiheena on adoptiolakiuudistuksen vaikutukset kotimaiseen adoptioprosessiin. Työssä keskitytään erityisesti lakiuudistuksen keskeisiin muutoksiin käymällä adoptioprosessi läpi vaihe vaiheelta. Lisäksi syvennytään prosessissa niihin seikkoihin, joiden pohjalta lakiuudistukseen on päädytty. Adoptiolain (20.1.2012/22) voimaatulo vuoden 2012 kesällä ja tästä seurannut uutisointi herätti mielenkiinnon opinnäytetyön tekijöissä ja synnytti ajatuksen tämän aiheen syvemmästä tutkimisesta. Työssä halutaan erityisesti tuoda esille adoptiolakiuudistuksen mukanaan tuomat muutokset adoptioprosessiin ja samalla vertailla niitä toimintaa aikaisemmin säädelteeseen lainsäädäntöön. Opinnäytetyöllä ei ole toimeksiantajaa.

Lasten yhteiskunnallisesta asemasta on säädetty jo Suomen perustuslaissa (11.6.1999/731). Perustuslain 2:6.3 §:n mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Adoptiolakiuudistuksen yleisenä ja ensisijaisena tavoitteena onkin edistää lapsen edun toteutumista adoptioasioissa. Alaikäisen lapsen adoptiota koskevissa päätöksissä ja muissa toimenpiteissä on siis ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Adoptioasian hoitamiseen osallistuvia tahoja ohjataan arvioimaan asiaa ennen kaikkea lapsen näkökulmasta. Asioihin tulisi pyrkiä hakemaan sellaista ratkaisua tai toimenpidevaihtoehtoa, joka kussakin yksittäistapauksessa vastaa parhaiten lapsen etua. Tämän lisäksi adoptiolakiuudistuksen tarkoituksena on erityisesti yhdenmukaistaa adoptioprosessia kotimaisissa ja kansainvälisissä adoptioissa, parantaa asiaan osallisten oikeusturvaa adoptioprosessin eri vaiheissa ja kehittää adoptioasioita käsittelevien viranomaisten organisointia nykyistä tarkoituksenmukaisemmaksi. (HE 47/2011 vp, 21.)

Opinnäytetyön tavoitteena on kertoa, miten lakiuudistus vaikuttaa kotimaiseen adoptioprosessiin ja samalla esittää lakiuudistuksen tuomat parannukset aikaisempaan lakiin. Lisäksi työn tavoitteena on esitellä lakiuudistuksen jokainen mainittu yksittäinen uudistus erikseen. Lain yksityiskohmainen tarkastelu on työn kannalta olennaista, jotta adoptioprosessi voidaan hahmottaa työssä yhtenäisenä kokonaisuutena. Näin työstä ilmenee selkeimmin prosessin eri vaiheiden vaikutukset osana suurempaa kokonaisuutta. Tilastokeskuksen tekemä selvitys adoptioiden määrästä Suomessa vuonna 2011 kertoo, että maassamme tehtiin vuoden 2011 aikana 253 kotimaista adoptiota, joka on 40 adoptiota vähemmän kuin sitä edeltävänä vuonna (Tilastokeskus 2012, hakupäivä 20.11.2012). Tarkasteltaessa asiaa Pohjois-Suomen näkökulmasta, on Pelastakaa Lapset ry:n

Pohjois-Suomen aluetoimiston adoptioneuvonnassa vuosittain noin 30-35 perhettä ja esimerkiksi vuoden 2012 aikana sijoitettavien lasten lukumäärä kotimaisessa vierasadoptiossa oli seitsemän. Valtakunnallisesti Pelastakaa Lapset ry:n kautta sijoitetaan vuosittain keskimäärin 30 lasta adoptioperheisiin. (Hintsala 15.1.2013, haastattelu.)

Opinnäytetyön aihe rajataan koskemaan vain kotimaista adoptioprosessia. Työssä ei siis käsitellä kansainvälistä adoptiota eikä adoptioprosessin perintöoikeudellisia vaikutuksia lapselle ja hänen vanhemmilleen. Opinnäytetyöllä pyritään saamaan vastaukset seuraaviin tutkimuskysymyksiin: ”Mitkä ovat keskeisimmät adoptiolakiuudistuksen tuomat muutokset kotimaiseen adoptioprosessiin?”, ”Miten lupamenettely vaikuttaa kotimaisen adoptioprosessin kulkuun?” sekä ”Millä tavalla ns. avoin adoptio parantaa lapsen asemaa ja oikeuksia adoptiossa?”

Adoptiolla eli lapseksiottamisella tarkoitetaan lapsen siirtämistä biologisilta vanhemmilta uusien vanhempien vastuulle (Kangas 2006, 61) Sen tarkoituksena on edistää lapsen parasta vahvistamalla lapsen ja vanhemman suhde adoptoitavan ja adoptionhakijan välille (AdoptioL 1:1 §). Eri adoptiomuotojen välille on hyvä ero. *Perheen sisäisessä adoptiossa* äidin tai isän uusi aviopuoliso adoptoi puolisonsa jo olemassa olevan lapsen. Vuonna 2009 lapseksiottamisesta annetun lain uudistuksessa hyväksyttiin samaa sukupuolta olevien pariin perheen sisäinen adoptio. Sen sijaan *ulkoisessa adoptiossa, eli niin sanotussa vierasadoptiossa*, adoptoitavan lapsen ja adoptionhakijan välillä ei ole biologista sukulaisuussuhdetta. (Väestöliitto 2012a, hakupäivä 5.10.2012.) Vuonna 2010 perheen sisäisiä adoptioita oli reilu kolmasosa kaikista kotimaisista adoptioista eli 122 kappaletta (Tilastokeskus 2012, hakupäivä 20.11.2012).

Työssä on ensisijaisesti käytetty lainopillista tutkimusmenetelmää. Keskeisiä lähteitä opinnäytetyössä ovat lainsäädäntö, lain esityöt ja oikeuskirjallisuus. Työn teoriaosuuden keskeisimpänä lakina on adoptiolaki, jota verrataan aikaisemmin voimassa olleeseen lakiin lapseksiottamisesta (8.2.1985/153) adoptioprosessin muutosten vertailupohjan luomiseksi. Lisäksi työssä on haettu perusteluita lakiuudistuksen tarpeellisuudesta lain esitöistä, kuten hallituksen esityksestä eduskunnalle adoptiota koskevan lainsäädännön uudistamiseksi sekä lasten adoptiota koskevan uudistetun eurooppalaisen yleissopimuksen hyväksymiseksi ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisessa (47/2011 vp).

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen ja siihen on saatu asiantuntijanäkökulmaa teemahaastatteluilta. Näiden haastatteluiden tulokset on esitetty vetoketjumallilla, joten ne näkyvät työssä osana teori-

aa. Lain tuoreuden vuoksi adoptioon liittyvät oikeustapaukset ovat vanhan lain ajalta ja aihetta käsittelevää oikeuskirjallisuutta on saatavilla vain vähän. Tämän vuoksi työn teoriaan on pyritty tuomaan käytännön esimerkkejä asiantuntijahaastatteluilla. Työhön on haastateltu asiantuntijoita adoptioprosessin eri vaiheista. Adoptiolakiuudistuksen taustoihin liittyen haastateltiin vuodesta 2004 lähtien vertaistukiyhdistys Adoptioperheet ry:n toiminnanjohtajana toiminutta Anu Uhtiota, joka oli jäsenenä adoptiolakiuudistusta valmistelleessa työryhmässä. Adoptioneuvonnan antajista haastattelun antoi Pelastakaa Lapset ry:n Pohjois-Suomen aluetoimiston sosiaalityöntekijä Tiina Hintsala, jolla on lähes neljäntoista vuoden kokemus sosiaalialalta. Pelastakaa Lapset ry:ssä hän on työskennellyt lähes kymmenen vuotta. Kotimaisen adoptioprosessin luvanvaraisuuteen ja adoptiolautakunnasta haettavaan adoptiolupaan liittyen työhön haastateltiin adoptiolautakunnan puheenjohtaja Merja Vuorta, joka toimii Valviran ympäristöterveysneuvoksen virassa. Vuoren usean vuosikymmenen pituiselle työuralle on mahtunut monipuolisia työtehtäviä sosiaali- ja terveysministeriössä sekä ministeriön hallinnonalan muissa virastoissa, niin asiantuntija- kuin esimiestehtävissä. Oulun käräjäoikeudesta haastattelun antoivat adoption vahvistamisasioita käsittelevät käräjänotaarit Anu Hyvärinen ja Sakri Taskila.

Työ rakentuu seitsemästä pääluvusta. Työn toisessa pääluvussa käsitellään adoptiolakiuudistuksen taustatekijöitä, kuten aikaisempaa adoptiota säädellyttä lakia ja uudistuksiin johtaneita eritekijöitä. Kolmannessa luvussa on keskitytty viranomaiselimiin, jotka ovat kiinteä osa adoptioprosessia. Tässä luvussa toimijat esitellään yksityiskohtaisesti ja kerrotaan heidän osuudestaan prosessin eri vaiheissa. Tällä luvulla työn kirjoittajat ovat halunneet tuoda selkeyttä siihen, missä prosessin vaiheissa kukin viranomaistaho on mukana ja miten heidän toimivaltansa näkyy adoptioprosessissa. Neljäs pääluku erittelee adoption edellytykset. Viidennessä luvussa käsitellään itse adoptioprosessia ja rinnastetaan sitä aikaisempaan lakiin lapseksiottamisesta. Siinä esitellään tarkemmin prosessin erinäiset vaiheet kronologisessa järjestyksessä aina prosessin aloittamisen edellytysten täyttymisestä adoption vahvistamiseen asti. Luvussa on kerrottu myös lyhyesti adoption oikeusvaikutuksista. Työn kuudes luku käsittelee työn tuloksena saatuja johtopäätöksiä. Johtopäätöksiin työn kirjoittajat ovat halunneet tiivistää tutkimuksensa saavutukset. Tähän lukuun on tuotu vastaukset tutkimuskysymyksiin ja kerrottu tutkimuksen onnistumisesta osana työtä. Johtopäätöksiä käsittelevä kuudes luku antaa pohjustusta seitsemännelle työn luvulle eli pohdinnalle. Pohdinnassa työn tekijät analysoivat työnsä sisältöä ja kokonaisuutta tutkimuksensa pohjalta. Siinä on kerrottu myös mahdolliset aiheeseen liittyvät jatkotutkimukset sekä arvioitu työn onnistumista. Tämä luku päättää työn ja antaa työn tekijöille mahdollisuuden kuvailla

työn tavoitteen toteutumista. Työn loppuun on lisätty työssä käytetyt aineistojen lähteet sekä haastattelukysymykset liitteinä.

2 ADOPTIOLAKIUUDISTUKSEN TAUSTAA

Suomen ensimmäinen laki, joka mahdollisti lapseksiottamisen, on vuodelta 1925 (Laki ottolapsista 5.6.1925/208). Laki nähtiin tarpeellisena, sillä vuoden 1918 sisällissodan ja vuonna 1919 maassamme riehuneen espanjalaistaudin johdosta Suomessa oli paljon orpolapsia. Orpolasten antaminen uusiin koteihin ottolapsiksi nähtiin hyvänä mahdollisuutena lasten suojelemiseksi. Lasten suojelemisen lisäksi pyrittiin laillistamaan ottolapsen tosiasiallisesti muuttuneita perhesuhteita ja turvaamaan ottosuvun jatkuvuus. (Kangas 2012, 79.) *Ottolapsella* tarkoitetaan sellaista lasta, joka on oikeuden päätöksellä otettu ottolapseksi (Kangas 2012, 84). *Kasvattilapsella* sen sijaan tarkoitetaan lasta, jonka huolto ja holhoustoimilain mukainen edunvalvonta eivät kuulu hänen kasvattivanhemmalleen, mikäli heitä ei ole määrätty kasvattilapsen huoltajaksi. Biologisilla vanhemmilla on myös aina oikeus vaatia kasvattilapseksi antamaansa lasta takaisin. (Kangas 2006, 67.) Adoptioprosessin kokonaiskuvan hahmottamiseksi on tärkeää, että nämä käsitteet tunnetaan eikä niitä sekoiteta toisiinsa.

Ottolapsilaki rakentui *heikon adoption* periaatteelle, joten lapseksiottamista koskeva tuomioistuinten päätös ei katkaissut ottolapsen ja hänen biologisten vanhempiensa välistä suhdetta (Laki ottolapsista 4 §). *Biologisella vanhemmuudella* on perinteisesti tarkoitettu kahden suoraan alenevassa polvessa olevan henkilön välistä sukulaissuhdetta (Kangas 2006, 22). Heikossa adoptiossa ottolapsi säilytti muun ohella perintöoikeudellisen asemansa biologisiin vanhempiinsa ja sen lisäksi hänellä oli oikeus periä myös omat ottovanhemmansa (Kangas 2012, 79). Heikko adoptio pystyttiin myös, ottolapsen tultua täysi-ikäiseksi, ottovanhemman tai ottolapsen keskinäisen sopimuksen perusteella purkamaan oikeuden päätöksellä (Laki ottolapsista 10 §).

Ottolapsilaki kumottiin lailla lapseksiottamisesta vuonna 1980 (19.1.1979/32). Tämä laki kumottiin samannimisellä lailla vuonna 1985 (8.2.1985/153). Uudempi laki lapseksiottamisesta sisälsi myös lapseksiottamista koskevat kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat säännökset (7:34-47a §). Tämän lain mukaan lapseksiottamisen tarkoituksena oli edistää lapsen parasta vahvistamalla lapsen ja vanhemman suhde lapseksiottettavan ja lapseksiottajan välille. (HE 47/2011 vp, 5). Sekä vuoden 1980 että vuoden 1985 lait rakentuvat vahvan adoption periaatteelle. *Vahvassa adoptiossa* lapseksiottamista koskevan päätöksen seurauksena ottolapsen ja hänen biologisen vanhempiensa välinen juridinen suhde katkeaa ja adoptiovanhemmista tulee hänen täysvaltaisia vanhempiaan. Poikkeuksena tästä on vain tilanne, jossa puoliso ottaa lapsekseen puolisonsa lapsen.

(Kangas 2012, 79.) Vahvassa adoptiossa adoptiolapsesta tulee adoptiovanhempien lapsi ja suvun jäsen ja hänellä on samat oikeudet kuin biologisilla lapsilla (Linnainmaa 2008, 200).

Vuoden 1985 lakia lapseksiottamisesta uudistettiin laajasti 1.7.1997 voimaantulleella lakimuutoksella (175/1996). Lakimuutoksen tarkoituksena oli saattaa Suomessa voimaan Haagissa 1993 tehty Haagin sopimus (SopS 29/1997). Haagin sopimuksen lisäksi Suomi oli liittynyt myös YK:n lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimukseen (SopS 59-60/1991). Sopimuksen tarkoituksena on, että siinä mukana olevat sopimusvaltiot takaavat, että kaikessa ensisijainen huomio kiinnitetään lapsen etuun (Yleissopimus lasten oikeuksista, SopS 60/1991, 21 art. 1.k.). Näiden sopimusten lisäksi adoptiota koskevia määräyksiä on Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken tehdystä avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevia kansainvälis-yksityisoikeudellisia määräyksiä sisältävässä sopimuksessa (SopS 20/1931). (HE 47/2011 vp, 5.)

Suomi allekirjoitti Euroopan neuvoston ministerikomiteassa toukokuussa 2008 hyväksytyyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen lasten adoptiosta (SopS 39/2012) 27.11.2008. Yleissopimuksen tarkoituksena on yhdenmukaistaa adoptiota koskevaa lainsäädäntöä ja adoptiomenettelyä jäsenvaltioissa sekä muissa yleissopimukseen liittyvissä maissa. Tämän sopimuksen voimaansaattaminen edellytti sitä, että eräitä voimassa olevia säännöksiä tuli tarkistaa. (HE 47/2011 vp, 17-19.) Yleissopimuksessa on muun muassa suosittu adoptiohakijan ja lapsen välisestä ikäerosta sekä adoptioon tarvittavista suostumuksista. Sen mukaan esimerkiksi isän suostumus adoptioon tarvitaan silloinkin, kun lapsi on syntynyt avioliiton ulkopuolella. (SopS 39/2012 5, 9 art.)

Vuosina 1925-1980 vahvistetut ottolapsisuhteet ovat edelleen voimassa alkuperäisessä muodossaan, mikäli niitä ei ole ottovanhemman hakemuksesta siirretty vahvan adoption varaan rakentuvan lapseksiottamista koskevan lainsäädännön piiriin. Hakemuksen hyväksymisen ehtona oli, että ottolapsi oli antanut sille suostumuksensa. Vaikka kaikki ne lapset, jotka ovat adoptoitu vuosina 1925-1980 ovat jo aikuisia, ei ottolapsisuhteen siirtämistä heikosta adoptiosta vahvan adoption järjestelmään pidetä aikuisadoptiona. (Kangas 2012, 79.) Uusimman, vuonna 2012 voimaantulleeseen adoptiolain mukaan hakemuksen siirtymisestä vahvan adoption järjestelmään voi tehdä vain ottolapsi itse (AdoptioL 12:99.3 §).

Myös vuonna 2008 voimaantulleeseen lastensuojelulain (13.4.2007/417) tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, monipuoliseen ja tasapainoiseen kehitykseen sekä erityiseen lasten suojeluun. Ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on lapsen vanhemmilla ja

muilla huoltajilla. Heille kuuluu myös vastuu lapsen tasapainoisen kehityksen turvaamisesta. (Kangas 2012, 118.) Lastensuojelulain 1:4.2 §:ssä säädetään lapsen etua arvioitaessa huomioon otettavista seikoista. Näistä seikoista ilmenee keskeisenä lähtökohtana, että adoptiota tulisi harkita vain tapauksissa, joissa lapsi ei voi kasvaa omassa perheessään. Ennen adoption harkitsemista olisi siis ensisijaisesti pyrittävä lastensuojelun keinoin tukemaan lapsen omien vanhempien vanhemmuutta, jotta he voisivat itse huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. (HE 47/2011 vp, 45.) Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten tehtävänä on tukea vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja pyrkiä tarjoamaan perheelle tarpeen mukaan apua riittävän varhain sekä ohjata lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin (Kangas 2012, 118).

Uusin ja tämän opinnäytetyön aiheena oleva ottolapsisuhteita koskeva laki on adoptiolaki. Eduskunta hyväksyi sen vuoden 2011 joulukuussa ja laki tuli voimaan 1.7.2012. Adoptiolaki kumosi aiemman lain lapseksiottamisesta. (AdoptioL 12:98 §.) Adoptiolakiuudistuksen yleisenä ja ensisijaisena tavoitteena on edistää lapsen edun toteutumista adoptioasioissa. Tämän ohella lakiuudistuksen tarkoituksena on kehittää kotimaista adoptioprosessia ottamalla lakiin tarkemmat säännökset adoptioeuvonnasta ja saattamalla myös kotimainen adoptio lupamenettelyn alaiseksi. (HE 47/2011 vp, 15.) Uudistuksella pyritään turvaamaan se, että lapsi saa hyvän hoidon ja kasvatuksen adoptiovanhemman luona (HE 47/2011 vp, 18).

3 ADOPTIOASIOIDEN HALLINTO

Adoptioasioiden hallintoon kuuluvat sosiaali- ja terveysministeriö, sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto eli Valvira, Valviran yhteydessä toimiva adoptiolautakunta sekä adoptiotoimistot. Näiden lisäksi adoptioprosessiin liittyvät myös käräjäoikeus ja hallinto-oikeus. Adoption ja yhteydenpito-oikeuden vahvistamista aikaisempiin vanhempiinsa haetaan käräjäoikeudelta. Hallinto-oikeudesta voidaan hakea muutosta adoptioprosessin eri vaiheissa tehtäviin viranomaispäätöksiin. Nämä viranomaiset ja heidän toimenkuvansa adoptioprosessissa on esitelty tarkemmin tässä luvussa.

Valtioneuvosto vahvistaa joka neljäs vuosi hallituksen valtiontaloutta koskevien päätösten kanssa yhteensopivan sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämissuunnitelman. Kehittämissuunnitelmassa määritellään koko ohjelmakauden kattavat keskeisimmät sosiaali- ja terveystavoitteet, kehittämistoiminnan ja valvonnan painopisteet sekä niiden toteuttamista tukevat keskeiset uudistus- ja lainsäädäntöhankkeet, ohjeet ja suositukset. Tämä kehittämissuunnitelma koskee myös adoptioneuvontaa antavia viranomaistahoja sekä muita adoptioprosessiin liittyviä viranomaistoimijoita. (Laki sosiaali- ja terveyshuollon suunnittelusta ja valtionavustuksesta 3.8.1992/733 2:5.1 §.)

3.1 Sosiaali- ja terveysministeriö

Sosiaali- ja terveysministeriön tavoitteena on, että kaikilla ihmisillä olisi samantyyppiset mahdollisuudet terveelliseen ja turvalliseen elämään (STM 2012, hakupäivä 3.10.2012). Sosiaali- ja terveysministeriön alaisuuteen kuuluu sosiaalitoimen kiinteänä osana lastensuojelu. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia. Lastensuojelun toiminnan päätavoitteisiin kuuluu periaate, jonka mukaan lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 1:2 § 2-3 k.)

Adoptioasioissa sosiaali- ja terveysministeriön vastuulle kuuluvat adoptioneuvonnan ja kansainvälisen adoptiopalvelun yleinen suunnittelu, ohjaus ja valvonta (AdoptioL 10:85 §). Lisäksi sen

tavoitteena on kehittää adoptioon liittyviä palveluita adoption eri vaiheissa yhdessä oikeusministeriön kanssa (HE 47/2011 vp, 5).

3.2 Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto eli Valvira ohjaa toimijoita ja kuntia sosiaalihuoltoon liittyvissä tehtävissä (Valvira 2012a, hakupäivä 3.10.2012). *Sosiaalihuollolla* tarkoitetaan sosiaalipalveluja, toimeentulotukea, sosiaaliavustuksia, sosiaalista luottoa ja niihin liittyviä toimintoja, joiden tarkoituksena on edistää ja ylläpitää yksityisen henkilön, perheen sekä yhteisön sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä (Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710 1:1 §).

Sosiaalitoimen toiminnankuvaus on tiivistetty adoptioprosessinkin kannalta ytimekkäästi sosiaalihuoltolain 4:39 §:ssä. Sen mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on yksilön ja perheen ongelmat otettava huomioon siten, että toimenpiteet niiden ratkaisemiseksi sovitetaan yhteen. Valviran tavoitteena onkin, että ohjaus-, lupa- ja valvontakäytännöt ovat mahdollisimman yhdenmukaisia koko maassa (Valvira 2012a, hakupäivä 3.10.2012).

Adoptiolautakunnan sijoittaminen Valviraan nähtiin sopivana, sillä viraston toimivaltaan kuuluu muun muassa sosiaalihuollon lupa- ja valvontatehtäviä, mukaan luettuna lastensuojelu. Lisäksi Valvirassa toimii muita samankaltaisia lautakuntia, jotka hoitavat niille uskottuja erityistehtäviä. (HE 47/2011 vp, 27.) Siirto vaikuttaa myönteisesti myös viranomaistoimintaan, sillä nyt adoptioasioita koskeviin operatiivisiin tehtäviin liittyvä osaaminen pysyy kokonaisuudessaan yhden viraston toimivallan alaisena (HE 47/2011 vp, 32). Adoptioasioissa Valvira voi hakemuksesta myöntää luvan adoptiotoimiston ylläpitämiseen esimerkiksi kuntayhtymälle tai muulle kuntien yhteenliittymälle (AdoptioL 10:87.1 §).

3.3 Adoptiolautakunta

Adoptiolautakunta siirtyi lakimuutoksen myötä heinäkuun 2012 alusta lähtien Valviraan (Valvira 2012b, hakupäivä 24.9.2012). Lautakunnan toimivalta on laajempi kuin aikaisemman Suomen kansainvälisten lapseksiottamisenasioiden lautakunnan, sillä nykyään se käsittelee myös kotimaista adoptiota koskevia asioita (HE 47/2011 vp, 27). Adoptiolautakunta toimii adoptioasioissa erityisenä asiantuntija-, lupa- ja valvontaviranomaisena (AdoptioL 10:86.1 §). Adoptioasioiden

lupaviranomaisena adoptiolautakunta voi myöntää hakemuksesta luvan kansainvälisen adoptiopalvelun antamiseen muun muassa kuntayhtymälle tai Suomessa rekisteröidylle yhdistykselle (AdoptioL 10:87.2 §). Lautakunnan tehtäviin kuuluu myös Haagin sopimuksen mukaisena keskusviranomaisena toimiminen. Lisäksi adoptiolautakunta on lasten adoptiosta tehdyssä yleissopimuksessa (Euroopan neuvoston sopimus 39/2012) tarkoitettu kansallinen viranomainen. (AdoptioL 10:86.1-2 §.)

Adoptiolautakunnan kokoonpanoon kuuluu puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja sekä tarpeellinen määrä muita jäseniä, joilla jokaisella on henkilökohtainen varajäsen (AdoptioL 10:86.3 §). Adoptiolautakunta on organisoitu tarkoituksenmukaisemmin kuin sitä edeltänyt Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta, sillä se käsittelee toimivaltaansa kuuluvat asiat jakaantuneena jaostoihin (HE 47/2011 vp, 27). Adoptiolautakunnassa on kaksi jaostoa, kansainvälisten asioiden jaosto ja adoptiolupajaosto, sekä näiden lisäksi täysistunto (Adoptioasetus 3.5.2012/202 3:11.1 §). Valtioneuvosto määrää lautakunnan puheenjohtajan, varapuheenjohtajan, jäsenet ja varajäsenet enintään viideksi vuodeksi kerrallaan (AdoptioL 10:86.4 §).

Adoptiolautakunnan puheenjohtajan tehtäviin kuuluu kokousten puheenjohtajana toimimisen lisäksi muun muassa osallistuminen kokousten ja kansainvälisten asioiden jaoston käsittelemien tuomioistuimille annettavien lausuntojen valmisteluun, adoptiolupahakemusten läpikäyminen sekä päätösten valmistelu. Päävastuun valmistelusta kantaa kuitenkin lautakunnan asiantuntijasihteeri, joka myös esittelee asiat lautakunnalle. Jos adoptiolupalautakunta joutuu äänestämään adoptioluvan myöntämisestä, on puheenjohtajan ääni ratkaiseva lautakunnan jäsenten antamien äänten mennessä tasan. (Vuori 17.1.2013, puhelinhaastattelu.)

Adoptiolautakunnan kokoonpano riippuu siitä, onko kyseessä täysistunto vai jaosto. Esimerkiksi adoptiolupajaostossa puheenjohtajana toimii lautakunnan puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja. Hänen lisäksi jaostossa edellytetään olevan vähintään neljä muuta jäsentä. Kokoonpanossa tulee olla edustettuna lastensuojelun asiantuntemus, adoptioneuvonnan asiantuntemus, lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntemus sekä lääketieteellinen asiantuntemus. (Adoptioasetus 3:12.2-3 §.) Adoptiolupajaosto käsittelee adoptioluvan myöntämistä, adoptioluvan ehtojen muuttamista, adoptioluvan voimassaoloajan pidentämistä sekä adoptioluvan peruuttamista koskevia asioita. Lisäksi adoptiolupajaostossa käsitellään ilmoituksia muutoksista adoptionhakijan olosuhteissa. (Adoptioasetus 3:15 §.) Adoptiolautakunnan käsittelyyn tulee vuosittain noin 160 uutta ja noin 160 jatkolupahakemusta (yhteensä vuosittain käsitellään 300-400 lupahakemusta) ja lauta-

kunta kokoontuu lupakäsittelyyn noin kaksi kertaa kuukaudessa (Vuori 17.1.2013, puhelinhaastattelu).

Adoptiolupajaosto on päätösvaltainen, kun puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja sekä vähintään kolme muuta jäsentä tai varajäsentä ovat paikalla. Lupajaosto on päätösvaltainen myös suppeassa kokoonpanossa, mikäli asian ratkaisua voidaan tapauksen olosuhteet ja lautakunnan aikaisempi käytäntö huomioon ottaen pitää selvänä. Suppeassa kokoonpanossa ovat läsnä puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja sekä lastensuojelun tai adoptioneuvonnan asiantuntemusta edustava jaoston jäsen tai varajäsen. Suppeassa kokoonpanossa voidaan muun muassa myöntää adoptiolupa tai pidentää adoptioluvan voimassaoloa. (Adoptioasetus 3:16.2-4 §.) Jaoston istunnon jälkeen sen tulee toimittaa todistus adoptioluvasta luvanhakijalle. Todistukseen on merkittävä muun muassa se, että adoptionhakija on todettu sopivaksi adoptiovanhemmaksi ja että hän on saanut adoptioneuvontaa. (Adoptioasetus 3:18.1 §.)

Täysistuntoon sen sijaan osallistuvat molempien jaostojen kaikki jäsenet ja puheenjohtajana toimii lautakunnan puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja. Heidän lisäksi täysistuntoon nimetään tarpeellinen määrä adoptiolautakunnan toimialaan liittyviä viranomaisia ja järjestöjä edustavia jäseniä sekä tarvittaessa myös muita jäseniä. (Adoptioasetus 3:12.2-3 §.) Yksi tällainen toimialaan liittyvä järjestö on esimerkiksi Adoptioperheet ry, joka pyrkii toiminnallaan tukemaan adoptioprosessin eri vaiheissa olevia perheitä, ottamaan kantaa julkisuudessa käytäviin adoptiokeskusteluihin sekä parantamaan adoptioperheiden yhteiskunnallista asemaa (Adoptioperheet ry 2012, hakupäivä 30.10.2012). Täysistunnon tehtävänä on seurata adoptioasioiden kehitystä ja tehdä tarvittaessa aloitteita adoptiota koskevissa kysymyksissä. Muut adoptiolautakunnan toimivaltaan kuuluvat asiat käsitellään jaostoissa. (AdoptioL 10:86.5 §.) Täysistunto on päätösvaltainen, mikäli paikalla on puheenjohtajan tai varapuheenjohtajan lisäksi vähintään puolet muista jäsenistä (Adoptioasetus 3:16.1 §).

3.4 Adoptiotoimistot

Adoptiotoimistojen tehtävänä on antaa adoptioneuvontaa adoptionhakijoille, valvoa lapsen etua asiassa sekä neuvoa, auttaa ja tukea lasta, hänen vanhempiaan, adoptionhakijoita sekä muita, joiden suostumus adoptioon tarvitaan (AdoptioL 4:24.1 §). Adoptioneuvonnan antaja tukee, auttaa ja ohjaa perheitä läpi koko adoptioprosessin, perheen yhteydenotosta adoptiotoimistoon aina

adoption vahvistamiseen saakka sekä tarvittaessa myös tämän jälkeen (Hintsala 15.1.2013, haastattelu).

Luvan adoptiotoimiston ylläpitämiseen voi saada Valvirasta kuntayhtymä tai muu kuntien yhteenliittymä. Lisäksi luvan voi saada Suomessa tai muussa Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa rekisteröity yhdistys tai muu vastaava yhteisö. Adoptiotoimiston ylläpitämiseen voidaan antaa lupa hakijalle, joka ei tavoittele taloudellista voittoa ja jonka harkitaan kykenevän antamaan adoptioneuvontaa pitkäjänteisesti ja luotettavasti. Lisäksi toiminnan aloittamista tulee voida pitää adoptioneuvonnan järjestämisen kannalta tarkoituksenmukaisena. (AdoptioL 10:87.1-3 §.) Lupa adoptiotoimiston ylläpitämiseen myönnetään määräajaksi eli enintään viideksi vuodeksi kerrallaan. Lupaa myönnettäessä Valvira voi antaa myös tarkempia määräyksiä adoptioneuvonnan harjoittamisesta. (AdoptioL 10:88 §.) Näillä tarkemmilla määräyksillä laissa tarkoitetaan ehtoja, joita Valvira voi asettaa adoptiotoimistolle esimerkiksi henkilöstön ammattitaidon raportointiin liittyen. Valviran luvan myöntämisen ehtona voi olla esimerkiksi adoptiotoimiston toiminnasta Valviralle esitettävät vuosittaiset tilinpäätökset tai toimintakertomukset. (Vuori 17.1.2013, puhelinhaastattelu.) Myönnetty lupa voidaan peruuttaa Valviran toimesta, mikäli adoptioneuvontaa annettaessa ei noudateta voimassa olevia säännöksiä tai määräyksiä. Myös, mikäli toiminnassa havaitaan puutteellisuuksia tai epäkohtia, eikä niitä ole viraston tai lautakunnan asettamassa määräajassa korjattu tai poistettu, voidaan lupa adoptiotoimiston ylläpitämiseksi peruuttaa. (AdoptioL 10:89 §.)

Suomessa kotimaisissa adoptioissa adoptiopalvelu on osa sosiaalipalveluja, joten lakisääteistä adoptioneuvontaa tarjoavat kuntien sosiaaliviranomaiset (Pelastakaa Lapset ry 2012, hakupäivä 3.10.2012). Kunnan on pidettävä huolta sosiaalihuollon suunnittelusta ja toteuttamisesta sen mukaan, kuin laissa sosiaalihuollosta säädetään (Sosiaalihuoltolaki 2:5 §). Kunta voi järjestää sosiaali- ja terveydenhuollon alaan kuuluvat tehtävät esimerkiksi hoitamalla toiminnan itse tai hankkimalla palveluja valtiolta, toiselta kunnalta tai julkiselta tai yksityiseltä palvelun tuottajalta (Laki sosiaali- ja terveyshuollon suunnittelusta ja valtionavustuksesta 3.8.1992/733 1:4.1 § 1-4 k.). Mikäli kunta tarjoaa itse adoptioneuvontapalveluja, ei se tarvitse erillistä lupaa adoptiotoimiston ylläpitämiseen. (AdoptioL 9:87.1 §.) Esimerkiksi Oulussa kaupungin lastensuojelussa työskentelevät sosiaalityöntekijät ja Pelastakaa Lapset ry:n Pohjois-Suomen aluetoimiston sosiaalityöntekijät auttavat perheitä adoptiossa (Oulun kaupunki 2012, hakupäivä 3.10.2012). Oulun kaupunki ostaa adoptiopalvelut Pelastakaa Lapset ry:ltä ja ohjaa adoptioneuvontaan tulevat henkilöt, niin lapsen adoptioon luovuttavat vanhemmat kuin adoptionhakijat, Pelastakaa Lapset ry:n

Pohjois-Suomen aluetoimistoon (Hintsala 15.1.2013, haastattelu). Adoptiotoimiston palveluksessa olevaan henkilöön sovelletaan rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä hänen suorittaessaan adoptiolaissa tarkoitettuja tehtäviä (AdoptioL 11:97 §).

Adoptioneuvonnan antaja on salassapitosäännösten estämättä velvollinen antamaan maksutta sosiaali- ja terveysministeriölle, Valviralle ja adoptiolautakunnalle näiden pyytämät valvontaan tai adoptiolaissa säädettyjen tehtävien hoitamiseen liittyvät tiedot ja selvitykset. Lisäksi edellä mainituilla viranomaistahoilla on salassapitosäännösten estämättä oikeus luovuttaa toisilleen adoptiolaissa säädettyjen tehtävien suorittamisessa tarvittavat tiedot ja selvitykset. (AdoptioL 10:91 §.)

3.5 Käräjäoikeus ja hallinto-oikeus

Adoption ja aikaisempiin vanhempiin myönnettävän yhteydenpito-oikeuden vahvistamista haetaan käräjäoikeudesta (AdoptioL 7:51.1 §; AdoptioL 8:58.1 §). Nämä toimenpiteet laitetaan tuomioistuimessa vireille hakemuksella ja ne sisältyvät määrällisesti suurimpaan hakemusasioiden ryhmään käräjäoikeudessa käsiteltävistä asioista (Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4 8:1.1 §; Oikeuslaitos 2012a, hakupäivä 3.12.2012). Tällaiset hakemusasiat ratkaistaan useimmiten käräjäoikeuden kansliassa ilman istuntokäsittelyä, mikäli osapuolet eivät vastusta hakemusta, tai käräjäoikeuden istunnossa, jos asian osapuolet ovat erimielisiä (Oikeudenkäymiskaari 8:3 §).

Adoptioprosessin eri vaiheissa tehtäviin päätöksiin haetaan muutosta hallinto-oikeudesta. Muutosta voi hakea adoptioneuvonnan keskeyttämispäätökseen sekä adoptiolupaa ja tietojensaanti-oikeutta koskevaan päätökseen. (AdoptioL 4:29.2 §; AdoptioL 6:50 §; AdoptioL 10:93.4 §.) Asiassa tehdyt valitukset ovat hallintovalituksia, sillä ne on tehty kunnan sosiaaliviranomaisen tai valtion viranomaisen päätöksestä (Oikeuslaitos 2012b, hakupäivä 3.12.2012).

4 ADOPTION EDELLYTYKSET

Adoptioprosessi käynnistyy adoptioaloitteella, jonka voi tehdä lapsi, lapsen vanhemmat, lasta hoitavat henkilöt tai sosiaalityöntekijä (Sosiaaliportti 2012b, hakupäivä 4.12.2012). Useimmilla adoptionhakijoilla on taustallaan tahattoman lapsettomuuden kokemus, joka on nykypäivänä yhä useamman parin ongelma. Vuosittain noin 3 000 uutta pariskuntaa hakee Suomessa lääketieteellistä apua lapsettomuuteen. (Väestöliitto 2012b, hakupäivä 2.12.2012.)

Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijä Hintsalan mukaan lapsettomuus on tänä päivänä ehdottomasti suurin motiivi adoptionhakijoilla. Viranomaisella ei ole oikeutta velvoittaa adoptionhakijoita lapsettomuushoitoihin, mutta lapsettomuuden syyn tutkimista suositellaan. Lapsettomat pariskunnat ovat myös etusijalla adoptionhakijoina kotimaisessa adoptiossa. (15.1.2013, haastattelu.) Sen sijaan lapsen adoptioon antavien vanhempien motiiveista ei ole nähtävissä mitään yksittäistä suurinta tekijää, jonka perusteella vanhempi päätyy antamaan lapsensa adoptoitavaksi. Adoptioon antamiseen johtavia pääasiallisia syitä ei voida Hintsalan mukaan tarkasti eritellä, sillä usein taustalla saattaa olla biologisen vanhemman vakiintumaton, vaikea tai epävakaa elämäntilanne, kypsymättömyys vanhemmuuteen tai esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmia. (15.1.2013, haastattelu.)

Mikäli adoptioaloitteen tekijänä on viranomainen, tulee hänen harkita asiaa erityisen huolellisesti ottaen huomioon kaikkien osapuolten näkemykset. Viranomaisen tulee myös olla valmis luopumaan aloitteesta, mikäli osapuolet vastustavat sitä. (Sosiaaliportti 2012b, hakupäivä 4.12.2012.) Tällaisessa tilanteessa huostaanottoon ja sijaishuoltoon turvaututaan vain, jos kodin olosuhteet tai lapsen oma käyttäytyminen uhkaavat vaarantaa vakavasti lapsen terveyttä tai kehitystä (Sosiaaliportti 2012a, hakupäivä 2.12.2012).

Ilmoitusvelvollisuus lastensuojelutarpeesta on jaettu kaikille viranomaisille, sekä muille henkilöille, jotta kynnys pyyntöön lastensuojelutarpeen arvioimiseksi olisi mahdollisimman matala (Lastensuojelulaki 5:25 §). Tämä seikka tukee vahvasti ajatusta lapsen edun valvomisesta. Lastensuojelulain 5:25.1 §:ssä mainittujen, esimerkiksi opetus- tai poliisitoimen palveluksessa toimivien henkilöiden, on salassapitosäännösten estämättä tehtävä ennakollinen lastensuojeluilmoitus ennen lapsen syntymää, jos asiassa on perusteltua syytä epäillä, että syntyvä lapsi tulee tarvitsemaan lastensuojelun tukitoimia välittömästi syntymänsä jälkeen (Lastensuojelulaki 5:25c.1 §). Ennakol-

linen lastensuojeluilmoitus voidaan siis tehdä jo ennen lapsen syntymää. Lastensuojeluasia tulee vireille hakemuksella, lastensuojelutarpeen arviointipyyntöä tai lastensuojeluilmoituksella (Lastensuojelulaki 5: 26.1 §).

Adoptiosuhteen perustaminen vaatii adoptiovanhemmiksi halukkaiden henkilöiden ja lapsen olosuhteiden kaikinpuolista selvittämistä ja vapaata harkintaa. Adoptionhakijan edellytyksiä arvioitaessa adoptiolaisissa on huomioitu lapsen edunmukaisuuden toteutuminen hyvän hoidon ja kasvatuksen kautta. (Kangas 2012, 89.) Laissa lapsen huollosta ja vanhemman tapaamisoikeudesta lapseensa (8.4.1983/361) säädetään lapsen kasvatuksen ja huollon tavoitteista. Sen 1:1.1-3 §:ien mukaan lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lisäksi lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä koulutus, joka vastaa lapsen taipumuksia ja toivomuksia. Lasta tulee kasvattaa niin, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa kurittaa ruumiillisesti, alistaa eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamisesta vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee edistää ja tukea. Adoptiolakiin ei sen sijaan sisälly mitään säännöksiä adoptiovanhemmilta vaadittavista henkilökohtaisista ominaisuuksista (Kangas 2012, 89). Käytännössä adoptiovanhempien henkilökohtaiset ominaisuudet tulevat siis punnittaviksi silloin, kun selvitetään sitä, voidaanko adoptioprosessi käynnistää (Kangas 2012, 90). Alaikäisen adoptiossa on lain mukaan otettava huomioon myös lapsen omat toivomukset ja mielipide adoptionhakijaan liittyen lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla (AdoptioL 2:3 §).

4.1 Ikä

Adoptiolakiuudistuksessa säädettyjen ikävaatimusten ensisijaisena tavoitteena on lapsen edun edistäminen (HE 47/2011 vp, 22). Tämä toteutuu siten, että lapsi saa niin sanotun luonnollisen ikäeron omaavat vanhemmat suhteessa omaan ikäänsä (Uhtio 21.1.2013, puhelinhaastattelu). Tämä on tärkeää, jotta adoptiovanhemmat pystyvät huolehtimaan riittävästä huolenpidosta, kasvatuksesta ja elatuksesta lapsen itsenäistymiseen ja täysi-ikäisyyteen asti sekä myös varhaisessa aikuisiässä (HE 47/2011 vp, 22). Adoptiolain 2:6.1 §:n mukaan adoptionhakijan tulee olla täyttänyt 25 vuotta. Tällä halutaan varmistaa hänen kypsyytensä adoptiovanhemmaksi (Kangas 2012, 90). Mikäli adoptoitava on alle 18-vuotias, ei adoptionhakija saa olla vanhempi kuin 50-vuotias (AdoptioL 2:6.1 §). Poikkeuksellisesti adoptio voidaan kuitenkin vahvistaa, jos adoptionhakija on jo yli 50-vuotias, mikäli hän ei ollut täyttänyt 50 vuotta silloin, kun lapsi nimettiin sijoitet-

tavaksi hänen luokseen adoptiotarkoituksessa (AdoptioL 2:6.4 § 1-3 k.). Tämän lainkohdan tarkoituksena on viestittää, että adoptioprosessin venymistä ei ole haluttu pitää adoptiohakijan kannalta haitallisena seikkana (Kangas 2012, 90). Toisaalta lainkohdan tarkoituksena on myös estää adoptoitavan lapsen kannalta erittäin haitallinen prosessin keskeytyminen lapsen ollessa jo uudessa perheessään (Uhtio 21.1.2013, puhelinhaastattelu).

Tietyissä tapauksissa adoptio voidaan kuitenkin vahvistaa jo hakijan ollessa vähintään 18-vuotias. Esimerkiksi adoptoitavan ollessa hakijan aviopuolison lapsi tai hakijan oma lapsi, joka on aikaisemmin annettu adoptoitavaksi tai adoptoitavan ja adoptiota hakevan osapuolen välille on muodostunut vakiintunut lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen verrattavissa oleva suhde, voidaan adoptio vahvistaa vaikka adoptionhakija olisi alle 25-vuotias. Edellä mainituissa tapauksissa adoptio voidaan vahvistaa myös, mikäli siihen on muutoin lapsen edun kannalta perusteltua syytä. (AdoptioL 2:6.2 § 1-3 k.) Käytännössä adoptiot, joissa adoptionhakija on alle 25-vuotias, ovat harvinaisia ja useimmiten näissä tilanteissa on kyse perheen sisäisistä adoptioista (Hintsala 15.1.2013, haastattelu).

Adoptiolaisissa on lisäksi määritelty vähimmäisikäero ja enimmäisikäero adoptoitavan ja adoptionhakijan välille. Mikäli adoptoitava on alaikäinen, tulee adoptoitavan ja adoptionhakijan välisen ikäeron olla vähintään 18 vuotta. Ikäero ei saa kuitenkaan olla 45 vuotta suurempi. (AdoptioL 2:7.1 §.) Näistä säädöksistä voidaan poiketa tapauksissa, joissa adoptoitava on adoptiohakijan aviopuolison tai hakijan oma aikaisemmin adoptioon annettu lapsi. Myös tilanteissa, joissa adoptoitavan ja adoptionhakijan välille katsotaan syntyneen vakiintunut lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen verrattavissa oleva suhde tai adoption vahvistamisen katsotaan muutoin olevan lapsen edun kannalta perusteltua, voidaan laissa määritellyistä ikäerovaatimuksista poiketa. (AdoptioL 2:7.2 § 1-3 k.)

Vanhassa ottolapsilainsäädännössä oli vain yksi ikään liittyvä säännös: lapseksiottajan tuli olla täyttänyt 25 vuotta. Lapseksiottaminen voitiin kuitenkin vahvistaa, mikäli lapseksiottaja oli täyttänyt 18 vuotta ja lapseksiotettava oli lapseksiottajan puolison lapsi tai hänen oma lapsensa, joka oli aikaisemmin annettu ottolapseksi, taikka lapseksiottamiseen oli olemassa muita erittäin painavia syitä. (Laki lapseksiottamisesta 1:5 §.) Vaikka vanhassa ottolapsilainsäädännössä ei ollut määritelty vähimmäis- ja enimmäisikäeroa adoptoitavan ja adoptionhakijan välille, on merkittävä ikäero heidän välillään silti voinut johtaa siihen, ettei lapseksiottamista ole vahvistettu (HE 147/1978 vp). Esimerkiksi kotimaisissa vierasadoptioissa adoptoitava lapsi sijoitetaan nykypäivä-

nä käytännössä pääsääntöisesti alle 40-vuotiaille adoptionhakijoille, jolloin adoptionhakijan ja lapsen ikäero ei ole niin merkittävä (HE 47/2011, vp, 6).

Ikäsäännösten taustalla on tarve tehostaa adoptioneuvonnan voimavarojen käyttöä. Säännösten selkeyttäminen edistää sitä, että adoptioneuvonnan rajallisia voimavaroja ei jouduta käyttämään neuvonnan antamiseen sellaisille henkilöille, joiden osalta neuvonta ei heidän iästään johtuen kuitenkaan tulisi johtamaan adoption. (Adoptiol 2:6.4 § 1-3 k.) Lisäksi ikävaatimusten täsmen-täminen lakiin nähtiin tarpeellisina, sillä ne vaikuttavat adoptionhakijoiden yhdenvertaiseen kohte-luun. Täsmennyksillä voidaan varmistua siitä, että hakijoita kohdellaan eri viranomaisissa ja tuo-mioistuimissa ikävaatimusten suhteen samalla tavalla. Tämä puolestaan parantaa päätösten ennakoitavuutta sekä adoptionhakijan oikeusturvaa. (HE 47/2011 vp, 31.)

4.2 Aviopuolisoita koskevat edellytykset

Adoptiolain mukaan muut kuin aviopuolisot eivät voi adoptoida lasta yhdessä (Adoptiol 2:9 §). Tämä ei ollut mahdollista myöskään ennen uuden adoptiolain voimaantuloa (Laki lapseksiottami-sesta 1:7 §). Edellä mainitun adoptiolain pykälän tarkoituksena on, että lapsi saa adoption myötä mahdollisimman vakaat ja turvalliset kasvuolosuhteet ja että adoptio on lapsen edun mukainen (HE 47/2011 vp, 23). Kun adoptionhakijoina ovat parisuhteessa elävät henkilöt, tulee sääntelyn turvata se, että ennen adoptiota voidaan mahdollisuuksien mukaan varmistua siitä, että hakijoi-den parisuhde on vakaalla pohjalla. Avioliiton solmiminen kertoo hakijoiden halusta elää pysyväs-sä parisuhteessa. Avioliittoon liittyy myös tiettyjä oikeusvaikutuksia, kuten lesken oikeus pitää jakamattomana hallussaan puolisoiden yhteisenä kotina käytetty asunto ja tavanmukainen asuin-irtaimisto. Näiden vaikutusten katsotaan luovan välillisesti perusturvallisuutta ja pysyvyyttä myös adoptiolapselle toisen adoptiovanhemman kuollessa. (HE 47/2011 vp, 23.) Vuosien 2010 ja 2011 aikana tehdyistä kotimaisista adoptioista kahden vanhemman adoptioiden osuus oli viidesosa kaikista tehdyistä adoptioista (Tilastokeskus 2011, hakupäivä 3.12.2012; Tilastokeskus 2012, hakupäivä 20.11.2012). Esimerkiksi avopuolisot tai rekisteröidyssä parisuhteessa elävät eivät voi yhdessä ottaa lasta adoptoitavakseen. Avioliiton tai rekisteröidyn parisuhteen toinen osapuoli voi kuitenkin yksin adoptoida lapsen, jos parisuhteen toinen osapuoli on antanut siihen suostumuk-sensa. (Adoptiol 2:13.2 §.)

Adoptiolain 2:8 §:ssä on säädetty aviopuolisoita koskevista edellytyksistä adoptiossa. Sen mukaan aviopuolisot voivat avioliiton aikana adoptoida alaikäisen lapsen vain yhdessä. Lakiuudistuksen myötä seikka, jonka mukaan aviopuolisot voivat avioliiton aikana pääsääntöisesti adoptoida vain yhdessä, on rajoitettu koskemaan vain alaikäisen lapsen adoptiota (HE 47/2011 vp, 35). Yksin aviopuoliso voi kuitenkin adoptoida oman lapsensa, joka on aikaisemmin annettu adoptioon tai aviopuolisonsa lapsen. Aviopuolison yksin hakema adoptio on mahdollista myös tilanteissa, joissa toinen aviopuoliso ei voi sairauden tai vamman takia pätevästi ilmaista adoptioon liittyen tahtoaan. (AdoptioL 2:8.1-3 §.) Aviopuoliso voi adoptoida yksin myös, mikäli avioliiton toinen osapuoli kärsii psyykkisestä sairaudesta tai hänen olinpaikkansa on tuntematon (HE 47/2011 vp, 27).

4.3 Suostumukset

Adoptiolain mukaan adoptiota ei voida vahvistaa ilman adoptoitavan omaa suostumusta, mikäli adoptoitava on täyttänyt 12 vuotta. Suostumusta adoptioon ei kuitenkaan tarvita tapauksissa, joissa adoptoitava ei kykene ilmaisemaan tahtoaan sairautensa tai vammansa vuoksi. (AdoptioL 2:10.1 §.) 12 vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus käyttää huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella erikseen puhevaltaansa itseään koskevassa lastensuojeluasiassa (Lastensuojelulaki 4:21 §). Jos adoptoitava lapsi on alle 12-vuotias eikä hän anna suostumustaan adoptioon, ei adoptiota voida vahvistaa vastoin hänen tahtoaan, mikäli adoptoitavan lapsen tahtoon voidaan kiinnittää päätöksen suhteen huomiota (AdoptioL 2:10.2 §). Tämä seikka antaa merkittävän painoarvon lapsen omalle harkinnalle asiassa.

Alaikäisen adoptioon tarvitaan myös vanhempien tähän antama suostumus. Ilman suostumuksia adoptiota ei voida vahvistaa. (AdoptioL 2:11.1-2 §.) Tällä on haluttu vahvistaa adoptoitavan lapsen äidin oikeuksien lisäksi myös biologisen isän asemaa adoptiossa (HE 47/2011 vp, 23). Tapauksissa, joissa vanhempi on kieltäytynyt antamasta suostumustaan adoptioon tai on peruuttanut antamansa suostumuksen, voidaan adoptio poikkeuksellisesti vahvistaa, jos lapsen etu voimakkaasti puoltaa sitä, eikä suostumuksen antamisesta kieltäytymiseen tai suostumuksen peruuttamiseen ole riittävää aihetta. Edellä mainitussa tilanteessa on otettava huomioon lapsen ja vanhemman välisen yhteydenpidon tiiviys ja heidän välisensä suhteen laatu. (AdoptioL 2:11.1-2 §.)

Lapsen biologisen isän henkilöllisyys tulisi pyrkiä selvittämään ja hänen isyytensä vahvistaa ennen adoptiota (HE 47/2011 vp, 24). Mikäli vanhemmuuden vahvistamista koskeva asia on vireillä

tuomioistuimessa, ei alaikäisen adoptiota näin ollen pääsääntöisesti saa vahvistaa ennen kuin vanhemmuuden vahvistamista koskeva asia on lainvoimaisesti ratkaistu (AdoptioL 2:12.2 §). Myös tällä on pyritty parantamaan biologisen isän asemaa adoptiossa. Näin myös hänen halunsa ja valmiutensa huolehtia lapsensa kasvatuksesta ja hoidosta tulevat arvioiduksi ennen adoptiota. Myös niissä tapauksissa, joissa isä ei halua tai hänellä ei ole edellytyksiä huolehtia lapsesta ja päädytään adoptioon, edistetään sitä, että adoptiolapsi voi myöhemmin saada tietoonsa biologisen isänsä henkilöllisyyden. (HE 47/2011 vp, 24.) Mikäli isyys on vahvistettu tulee adoptioeuvontaa antaa molemmille vanhemmille (Hintsala 15.1.2013, haastattelu).

Mikäli aviopuoliso on yksin adoptoimassa oman alaikäisen aikaisemmin adoptoitavaksi annetun lapsensa, tarvitsee hän adoption vahvistamiseen myös aviopuolisonsa suostumuksen. Rekisteröidyssä parisuhteessa ja avoliitossa elävä henkilö tarvitsee parisuhteen toisen osapuolen suostumuksen alaikäisen lapsen adoption vahvistamiseksi. (AdoptioL 2:13.1-2 §.)

Tilanteessa, jossa alaikäisen lapsen vanhemman suostumusta adoptioon ei voida saada esimerkiksi sen vuoksi, että vanhemmat ovat kuolleet tai sairauden tai vamman vuoksi kykenemättömiä ilmaisemaan tahtoaan pätevällä tavalla tai vanhempien olinpaikkaa ei tiedetä, ei adoptiota voida vahvistaa, ellei lapsen huoltaja tai muu laillinen edustaja anna adoptiolle suostumustaan (AdoptioL 2:13.3 §). Edellä mainituissa tilanteissa adoptio voidaan kuitenkin vahvistaa, mikäli henkilö, jonka suostumus adoptioon vaadittaisiin, ei voi sairautensa tai vammansa vuoksi pätevästi ilmaista asiassa tahtoaan tai hänen olinpaikkaansa ei tiedetä. Mikäli adoption vahvistamiseen on lapsen edun kannalta erittäin painavia syitä, voidaan adoptio vahvistaa myös ilman edellä mainittua alaikäisen lapsen vanhemman suostumusta. (AdoptioL 2:13.4 § 1-2 k.)

Adoptiolaisissa on säädetty harkinta-ajasta, joka on otettava huomioon suostumusta annettaessa. Vanhemman suostumus adoptioon tulee ottaa vastaan vasta sen jälkeen, kun vanhempi on saanut perusteellisesti harkita asiaa. (AdoptioL 2:15.1 §.) Lapsen äidin suostumusta ei voida ottaa vastaan ennen kuin äiti on riittävästi toipunut synnytyksestä (HE 47/2011, vp 27). Vanhemman suostumusta adoptioon ei saa antaa ennen kuin lapsen syntymästä on kulunut kahdeksan viikkoa (AdoptioL 2:15.1 §). Tätä harkinta-aikaa sovelletaan myös biologisen äidin lisäksi lapsen isään. Lapseksiottamisesta annetun lain 1:10.3 §:n mukaan harkinta-aika koski vain lapsen äitiä. Adoptiolaisissa harkinta-aika on siis isän biologisen aseman vahvistamiseksi laajennettu koskemaan myös isän suostumuksen antamista (HE 47/2011 vp, 24). Poikkeuksena tästä on tilanne, jossa adoptionhakija elää äidin kanssa rekisteröidyssä parisuhteessa ja lapsi on syntynyt rekisteröidyn

parisuhteen aikana annetun hedelmöityshoidon tuloksena. Tällöin suostumus voidaan antaa myös ennen kuin lapsen syntymästä on kulunut kahdeksan viikkoa. (AdoptioL 2:15.1-2 §.)

Adoptiolain 2:16.1 §:ssa on säädetty, että suostumus adoptioon on annettava kirjallisesti ja suostumuksen antajan tulee päivätä ja allekirjoittaa suostumus. Suostumukset adoptioon tulee antaa kunnan määräämälle sosiaalihuollon toimielimelle tai adoptiotoimistolle (AdoptioL 2:14.1 §). Adoptiosuostumus on mahdollista peruuttaa ennen adoption vahvistamista (AdoptioL 2:17 §.)

4.4 Alaikäisen adoptio

Alaikäisen adoptio voidaan vahvistaa, mikäli sen harkitaan olevan lapsen edun mukaista ja on lisäksi selvitetty, että lapsi tulee saamaan hyvän hoidon ja kasvatuksen adoptioperheessä. Asiaa ratkaistaessa tulee ottaa huomioon lapsen toivomukset ja hänen mielipiteensä lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. (AdoptioL 2:3 §.) Lähes puolet vuoden 2011 aikana adoptoiduista henkilöistä oli iältään alle 4-vuotiaita (Tilastokeskus 2012, hakupäivä 20.11.2012). Esimerkiksi Pohjois-Suomen alueella kotimaisissa adoptioissa adoptoitava lapsi on pääsääntöisesti hieman yli kahdeksan viikkoa vanha, eli lapsi tulee osaksi adoptioprosessia välittömästi sen jälkeen, kun vanhempien suostumus voidaan ottaa luotettavasti vastaan (Hintsala 15.1.2013, haastattelu).

4.5 Täysi-ikäisen adoptio

Täysi-ikäisen adoptio on yleistä esimerkiksi tilanteissa, joissa lapsi on ollut lapsuutensa ajan lastensuojelulain nojalla sijoitettuna lapsena yksityisessä kodissa. Tällöin sijaisvanhempien ja lapsen välille on voinut muodostua läheinen suhde, niin kutsuttu *sosiaalinen vanhemmuussuhde*. (Kangas 2012, 87.) Tällä tarkoitetaan aikuisen ja lapsen välistä tunnesuhdetta, joka ei riipu heidän välisestä sukulaisuussuhteestaan. Sosiaalista vanhemmuutta ei voi vahvistaa tai kumota oikeuden päätöksellä, mutta siitä huolimatta se on oikeudellisesti merkityksellinen suhde aikuisen ja lapsen välillä. (Kangas 2006, 21.)

Kuten edellä mainitusta esimerkistä ilmenee, voidaan täysi-ikäisen adoptio vahvistaa, mikäli adoptoitava on ollut alaikäisenä adoptionhakijan hoidettavana ja kasvatettavana. Adoption vahvistaminen voidaan tehdä myös tilanteissa, joissa adoptoitavan ja adoptionhakijan välille on adop-

toitavan ollessa alaikäinen muutoin muodostunut vakiintunut lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen verrattavissa oleva suhde. (AdoptioL 2:4 §.)

Täysi-ikäisen adoptioon päädytään usein tilanteissa, joissa lapsen lakimääräiset huoltajat eivät ole antaneet adoptioon suostumustaan lapsen ollessa alaikäinen. Lapsen tullessa täysi-ikäiseksi, adoptioprosessin käynnistämiseen ei enää tarvita lakimääräisten huoltajien suostumusta. (Kangas 2012, 87.) Erona aikaisempaan lakiin on se, että nykykäytännössä ei enää tarvitse perustella, miksi adoptiota ei ole toteutettu lapsen ollessa alaikäinen (Uhtio 21.1.2013, puhelinhaastattelu).

5 ADOPTIOPROSESSI LAKIUUDISTUKSEN JÄLKEEN

5.1 Adoptioneuvonta

Adoptioprosessin ensimmäinen askel on adoptioneuvonta. Suomessa adoptioneuvonta on edellytys sille, että adoptioprosessia voidaan jatkaa. Adoptioneuvonta on maksutonta. (Interpedia ry 2012, hakupäivä 20.11.2012.) Sen tarkoituksena on lapsen edun varjeleminen, joten pakollisuusvaatimus adoptioneuvonnan läpikäymisestä ei koske aikuisadoptiota (Kangas 2012, 96).

Adoptioneuvonnan järjestämisen pyytämisvelvollisuus on lapsen vanhemmalla, joka aikoo antaa alaikäisen lapsensa adoptiolapseksi ja henkilöllä, joka aikoo adoptoida alaikäisen lapsen (AdoptioL 4:21–22 §). Lapsen adoptioon luovuttavat vanhemmat ovat usein hyvin eri-ikäisiä, osa voi olla alle 18-vuotiaita, osa nuoria aikuisia ja osa yli 40-vuotiaita, sekä kaikkea tältä väliltä. Adoptiohakijat sen sijaan ovat iältään yleensä noin 30–40-vuotiaita. (Hintsala 15.1.2013.)

Adoptioneuvontaa järjestävät kuntien sosiaalihuollon toimielimet ja Valviralta luvan saaneet adoptiotoimistot (AdoptioL 4:21–22 §). Yhteydenotolla kunnan sosiaalitoimeen saa tiedon siitä, tuottaako kunta adoptioneuvonnan omana palvelunaan vai ostaako se adoptioneuvonnan Pelastakaa Lapset ry:ltä (Interpedia ry 2012, hakupäivä 20.11.2012). Yleisimmin Pelastakaa Lapset ry:n aluetoimistoon otetaan yhteyttä puhelimitse tai sähköpostitse adoptioprosessin aloittamiseksi. Tämän jälkeen Pelastakaa Lapset ry lähettää yhteydenottajalle infokirjeen asiaan tutustumista varten ja kertoo muutaman kuukauden välein järjestettävistä infotilaisuuksistaan. Aluetoimisto antaa kirjeessään ja tilaisuuksissaan tietoa myös muista toimintamuodoistaan, kuten kansainvälisestä adoptiosta, sijaisvanhemmuudesta sekä loma- ja tukiperhetoiminnasta ja tukihenkilötoiminnasta. (Hintsala 15.1.2013, haastattelu.) Adoptioneuvonnan antajat ovat sosiaalityöntekijöitä ja heillä tulee olla sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain (29.4.2005/272) mukainen sosiaalityöntekijän ammatillinen kelpoisuus ja hänen tulee olla perehtynyt adoptioasioihin (AdoptioL 4:22 §).

Adoptioneuvonnan tarkoituksena on antaa adoptiossa mukana oleville henkilöille tietoa adoption tarkoituksesta, edellytyksistä ja oikeusvaikutuksista (AdoptioL 4:24.2 § 1 k.). Siinä adoptioneuvonnan antaja ja adoptionhakijat miettivät yhdessä adoptionhakijoiden vahvuuksia ja kehittämis-

tarpeita suhteessa adoptiovanhemmuuteen (Hintsala 15.1.2013, haastattelu). Adoptioneuvonnan antajan on autettava lapsen vanhempia tekemään asiassa perusteellisesti harkittu ratkaisu ja kerrottava heille tietoa sosiaalipalveluista sekä heidän ja lapsen käytettävissä olevista taloudellisista tukitoimista. Adoptionhakijoita on autettava arvioimaan valmiuksiaan adoptiovanhemmiksi sekä valmistautumaan adoptiovanhemmuuteen. Tämän jälkeen adoptioneuvonnan antajan tulee selvittää ja arvioida, ovatko adoption edellytykset olemassa ja onko mahdollisesti edellytyksiä sopia lapsen ja aikaisempien vanhempien välisestä yhteydenpidosta eli avoimesta adoptiosta. Tarvittaessa adoptioneuvonnan antajan tulee avustaa osapuolia avoimen adoption sopimuksen tekemisessä. (AdoptioL 4:24.2 § 1-5 k.) Adoption edellytysten selvittäminen edellyttää miltei aina monia neuvotteluja sekä tapauskohtaisesti vaihtelevien tietojen hankkimista (Kangas 2012, 94).

Adoptioneuvonnan pyytämisen jälkeen adoptioneuvonnan antajan tulee nimetä adoptoitavalle lapselle adoptioneuvonnasta vastaava sosiaalityöntekijä sekä aloitettava adoptioneuvonnan antaminen viivytyksettä (AdoptioL 4:23 §). Tällä turvataan se, että adoptioasiaa käytännössä hoitaa ja adoptoitavan lapsen etua asiassa valvoo koko adoptioprosessin ajan tietty tähän tehtävään nimetty sosiaalityöntekijä. Neuvonnan antaminen tulee aloittaa viivytyksettä, sillä adoptiolakiuudistuksen yhtenä tavoitteena on, että adoptioneuvontaan ei liittyisi adoptoitavan lapsen kannalta haitallisia viiveitä. (HE 47/2011 vp, 24.) Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on valvottava lapsen edun toteutumista. Hänen tulee virkansa puolesta avustaa lasta tai nuorta puhevallan käytössä, tarvittaessa ohjata heidät oikeusavun piiriin tai huolehtia siitä, että lapselle haetaan edunvalvoja. (Lastensuojelulaki 4:24.1 §.)

Adoptioneuvonnan antaja tarjoaa apuaan lapselle ja tämän vanhemmille sekä adoptiovanhemmille pyrkien lapsen etujen kaikinpuoliseen edistämiseen (Kangas 2012, 95). Adoptioneuvonnan alussa adoptionhakijat täyttävät omat tietonsa niin sanottuun perhelomakkeeseen, jonka liitteeksi he toimittavat virka- ja lääkärintodistuksen sekä myöhemmin myös verotustodistuksen ja rikosrekisteriotteen (Hintsala 15.1.2013, haastattelu). Adoptiovanhemmaksi haluavalla ei saa olla alkoholi- tai mielenterveysongelmaa, eikä hänellä saa olla sellaista rikollista menneisyyttä, joka osoittaisi kykenemättömyyttä vanhemmuuteen (Kangas 2012, 90). Mikäli rikosrekisterissä on merkintöjä, arvioidaan niiden merkitys adoptiovanhemmuuden kannalta huolellisesti. Lähtökohtana on, että rikosrekisteriotteessa ei saa olla merkintöjä. (Hintsala 15.1.2013, haastattelu.) Myöskään adoptionhakijan fyysinen rajoittuneisuus, kuten vammaisuus ei sinänsä ole adoption este, vaan sen mahdolliset vaikutukset hänen kykynsä huolehtia lapsen hyvästä kasvatuksesta ja hoidosta

on vain yksi seikka, joka on päätöstä tehtäessä otettava huomioon muiden asiaan vaikuttavien olosuhteiden ohella (HE 47/2011, 45).

Adoptioneuvonnan suositellaan kestävän vähintään kuusi kuukautta. Kestoa ei kuitenkaan pysty ennalta tarkasti määrittelemään, sillä se riippuu aina hakijoiden henkilökohtaisesta tilanteesta. (Interpedia ry 2012, hakupäivä 20.11.2012.) Yleisimmin adoptioneuvonnan selvitysvaihe kestää noin yhden vuoden (Hintsala 15.1.2013, haastattelu). Neuvonnan aikana sosiaalityöntekijä tapaa molemmat puoliset useaan kertaan yhdessä ja lisäksi mahdollisuuksien mukaan kummankin erikseen. Tapaamisiin sisältyy myös kotikäyntejä. (Interpedia ry 2012, hakupäivä 20.11.2012.) Pelastakaa Lapset ry:n Pohjois-Suomen aluetoimistossa adoptioneuvontaan kuuluu noin 6-7 tapaamista, joista vähintään yksi on kotikäynti (Hintsala 15.1.2013, haastattelu). Adoptioneuvonnan aikana sosiaalityöntekijä tutustuu hakijoihin ja tarvitsee aikaa muodostaakseen perusteellisen käsityksen perheen edellytyksistä ottaa lapsi vastaan ja pitää hänestä huolta (Interpedia ry 2012, hakupäivä 20.11.2012). Adoptioneuvonnan perimmäisenä tarkoituksena on varmistaa, ettei adoptoitavan lapsen tarvitsisi kohdata uudelleen erokokemusta vanhemmastaan (Kauppi 2012, 788). Toisaalta myös perhe tarvitsee aikaa omaa ajatusprosessiaan varten (Interpedia ry 2012, hakupäivä 20.11.2012).

Adoptionhakijan näkökulmasta adoptioneuvonta mielletään helposti viranomaisvaltaiseksi prosessiksi, jossa hakijan tehtäväksi jää luoda itsestään positiivinen mielikuva ja vakuuttaa neuvontaa antava sosiaalityöntekijä omista kyvyistään ja ominaisuuksistaan voidakseen tulla hyväksytyksi mahdollisena adoptiovanhempana (Kauppi 2012, 788). Näin ei kuitenkaan ole, vaan adoptioneuvonta on luonteeltaan vuorovaikutteista yhteistyötä neuvontaa antavan sosiaalityöntekijän ja adoptionhakijan välillä (Kauppi 2012, 789). Neuvonnassa adoptionhakijat ja neuvontaa antava sosiaalityöntekijä keskustelevat muun muassa hakijoiden edellytyksistä ja mahdollisuuksista kasvattaa adoptiolasta (Interpedia ry 2012, hakupäivä 20.11.2012). Mikäli adoptioneuvontaa antaa adoptiotoimisto, tulee sen adoptioneuvontaa antaessaan hankkia lapsen ja hakijoiden kotikunnan sosiaalihuollon toimielimeltä lausunto heidän olosuhteistaan (AdoptioL 4:24.3 §).

Neuvonnan aikana käydään läpi hakijoiden sosioekonominen tilanne, terveydentila, adoptiomotivit, mahdollinen lapsettomuustausta, lapsuudenkokemukset ja omat varhaiset kiintymyssuhteet, kasvatusasenteet sekä parisuhde. Lisäksi keskustellaan myös puolisoitten ikään ja terveydentilaan liittyvistä mahdollisista ongelmista. (Interpedia ry 2012, hakupäivä 20.11.2012.) Pelastakaa Lapset ry:n Pohjois-Suomen aluetoimistossa adoptionhakijat saavat jokaista adoptioneuvonnan

tapaamista varten ennakkotehtävän, jolla pohjustetaan seuraavan tapaamisen aihealueita. Näiden tehtävien tarkoituksena on, että adoptionhakijat valmistautuvat seuraavaan tapaamiseen miettimällä etukäteen siellä käsiteltäviä asioita. (Hintsala 15.1.2013, haastattelu.) Adoptioneuvonnan antajan tulee ottaa huomioon kaikki seikat, sillä hakijoilla tulee olla riittävät voimavarat lasta ajatellen. Tästä syystä esimerkiksi taloudelliset ongelmat, työttömyys, sairaudet tai ongelmalliset perhetilanteet voivat olla este adoptiolle. (Interpedia ry 2012, hakupäivä 20.11.2012.) Neuvontaa antava sosiaalityöntekijä muodostaa käsityksensä hakijoista siis useiden tapaamiskertojen, niissä käytyjen keskustelujen, käsiteltävien asiakokonaisuuksien sekä toisilta asiantuntijoilta, kuten lääkäriltä, hankittujen lausuntojen perusteella. (Kauppi 2012, 789). Adoptioneuvonnan aikana neuvonnan antaja kertoo perheelle adoptioprosessista, adoptioon liittyvästä lainsäädännöstä sekä oikeudellisista kysymyksistä (Interpedia ry 2012, hakupäivä 20.11.2012).

Adoptioneuvonnan antajan tulee keskustella henkilökohtaisesti myös alaikäisen adoptoitavan kanssa, mikäli se on lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen mahdollista. Lapselle tulee lisäksi antaa ne adoptiota koskevat tiedot, joiden voidaan olettaa olevan lapselle merkityksellisiä. Adoptioneuvonnan antajan tulee pyrkiä hienovaraisesti ja lapselle haittaa aiheuttamatta selvittämään lapsen suhtautuminen adoptioon sekä mahdollisesti myös se, miten lapsi suhtautuu avoimen adoption mahdollisuuteen. Lapsen mielipiteen selvitettyään adoptioneuvonnan antajan tulee varata 12 vuotta täyttäneelle lapselle tilaisuus antaa suostumuksensa adoptioon. (AdoptioL 4:26 §.)

Neuvonnan antaja voi keskeyttää adoptioneuvonnan antamisen, mikäli neuvonnassa tulee ilmi sellaisia seikkoja, joiden perusteella on ilmeistä, ettei edellytyksiä adoptioon ole olemassa (AdoptioL 4:29.1 §). Tilanteet arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Yleisimmin adoptioneuvonnan keskeyttämiseen johtavat seikat liittyvät jollain tapaa adoptionhakijan terveydentilaan tai ikäedellytyksiin. Mikäli adoptionhakijalla on esimerkiksi vakava sairaus tai vamma, joka heikentää toimintakykyä ja siten vaikuttaa myös hänen kykyynsä huolehtia lapsen kasvatuksesta ja hoidosta, tilannetta harkitaan tarkasti ja adoptioneuvonnan antamisen keskeyttäminen voi tulla kysymykseen. Adoptioneuvonnan keskeyttämispäätös voi johtua myös adoptionhakijan olosuhteiden muuttumisesta. Esimerkiksi adoptionhakijan raskaaksi tuleminen johtaa automaattisesti adoptioneuvonnan keskeyttämiseen. (Hintsala 15.1.2013, haastattelu.)

Adoptionhakija voi hakea muutosta adoptioneuvonnan keskeyttämispäätökseen hallinto-oikeudesta. Hallinto-oikeuden päätökseen saa hakea muutosta, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan. (AdoptioL 4:29.2 §.) Aiemman lainsäädännön mukaan vain kunnan sosiaalihuol-

lon toimielimen tekemä adoptioevonnan antamisen keskeyttämisspätös oli valituskelpoinen hallintopätös. Näin ollen ottolapsitoimiston antamasta keskeyttämisspätöksestä ei voinut valittaa hallinto-oikeuteen, vaikka adoptioevonta on luonteeltaan julkinen hallintotehtävä. (HE 47/2011 vp, 19.) Tämä oli ristiriidassa sen kanssa, että perustuslain 11:124 §:n mukaan julkisen hallintotehtävän antaminen muulle kuin viranomaiselle ei saa vaarantaa oikeusturvaa.

Adoptioevonnan antaminen voidaan keskeyttää myös väliaikaisesti, mikäli adoptioevonnan antaja saa tiedon sellaisesta muutoksesta hakijan olosuhteissa, joka voi aiheuttaa adoptioluvan peruuttamisen. Hänen tulee välittömästi ilmoittaa tästä adoptiolautakunnalle. Adoptiolautakunta käsittelee asian aina kiireellisenä. Adoptioevonnan antaminen tulee keskeyttää, kunnes adoptiolautakunta on tehnyt ilmoituksen johdosta päätöksen. (AdoptioL 6:49.2-4 §.)

Lakiuudistuksen myötä myös kotimaisessa adoptioprosessissa adoptioevonnan päätteeksi sosiaalityöntekijä laatii adoptiolasta toivovasta perheestä asiakirjan, jota kutsutaan kotiselvitykseksi (Hintsala 15.1.2013, haastattelu). Sen tarkoituksena on antaa adoptioluvan myöntävälle adoptiolautakunnalle mahdollisimman tarkka ja perusteltu kuvaus lasta toivovasta perheestä sekä hakijoiden olosuhteista, kyvyistä ja mahdollisuuksista huolehtia adoptoidusta lapsesta. Selvityksestä tulee ilmetä hakijoiden henkilötiedot, sosioekonominen tilanne, taustatiedot ja suhteet omaisiin, terveydentila, motiivit ja lasta koskevat toivomukset sekä kasvatuskyyvyt ja valmiudet adoptioon. Lisäksi kotiselvityksessä on myös sosiaalityöntekijän oma, perusteltu arvio hakijoista. Kotiselvityksen laatimisen jälkeen hakijat saavat rauhassa tutustua asiakirjaan ja kommentoida sitä ennen sen toimittamista viranomaisille. Joskus adoptiolautakunta esittää prosessin myöhemmässä vaiheessa lisäkysymyksiä. Tällaisessa tapauksessa kotiselvitystä tarkennetaan tai tehdään varsinaisen kotiselvityksen liitteeksi lisäselvitys. (Interpedia ry 2012, hakupäivä 20.11.2012.)

Adoptioevonnan antajan on säilytettävä adoptioevonnan yhteydessä tehdyt tai vastaanotetut adoptiolasta ja hänen aikaisempia vanhempiaan koskevat asiakirjat vähintään 100 vuotta niiden laatimisesta. Mikäli adoptio toimisto lopettaa toimintansa, tulee sen siirtää asiakirjat sen kunnan sosiaalihuollon toimielimen säilytettäväksi, jolle Valvira antaa tehtäväksi ottaa ne vastaan. (AdoptioL 11:92.1-2 §.)

Adoptioevonnan lakisäätteiset tehtävät ovat laajentuneet ja tarkentuneet huomattavasti adoptiolakiuudistuksen myötä (AdoptioL 4:24 §). Tällä on pyritty siihen, että adoptioevonta olisi riit-

tävän kattavaa ja mahdollisimman tasalaatuista neuvonnan antajasta riippumatta (Uhtio 21.1.2013, puhelinhaastattelu). Nykyisin adoptioneuvonnan antajan tehtävissä on lapsen edun valvomisen lisäksi otettu huomioon myös adoptioprosessin oleellisten tietojen välittäminen lapsen vanhemmille ja adoptionhakijalle sekä muille henkilöille, joiden suostumus adoptioon vaaditaan (AdoptioL 4:24 §). Lisäksi uuteen lakiin on lisätty pykälä siitä, että adoptioneuvonnan antajan on tarvittaessa myös adoption vahvistamisen jälkeen annettava neuvontaa, apua ja tukea adoption osapuolille (AdoptioL 4:25 §). Hintsalan mukaan adoptioneuvonnan lakisääteisten tehtävien laajentuminen ja tarkentuminen ei suuremmin näy adoptioneuvonnan selvitysvaiheessa. Hänen mukaansa adoptioneuvonnan antaminen on Pelastakaa Lapset ry:ssä ollut todella tarkkaa työtä myös jo ennen adoptiolakiuudistusta. Sen sijaan lakimuutos vaikuttaa siihen, että myös kotimaisessa adoptiossa laaditaan jatkossa kotiselvitys. Lisäksi uutta on adoptioneuvonnan jälkeinen tuki ja tuen tarpeen kartoitus. (15.1.2013, haastattelu.)

5.2 Lupamenettely

Adoptioneuvonnan antamisen jälkeen adoptioneuvonnan antajan tulee ohjata hakijat hakemaan adoptiolupaa, mikäli tilanne on sellainen, että se tarvitaan (AdoptioL 4:24.2 § 7 k.). Ennen adoptiolakiuudistusta lupamenettely oli käytössä vain kansainvälisessä adoptioprosessissa, mutta lakiuudistuksen myötä lupamenettely haluttiin sisällyttää myös kotimaiseen adoptioprosessiin adoptoitavan lapsen ollessa alaikäinen. Tällä lupamenettelyn laajentamisella haluttiin turvata se, että hakijoiden soveltuvuus adoptiovanhemmiksi arvioidaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. (Oikeusministeriö 2012b, hakupäivä 30.11.2012.) Lupamenettelyn laajentaminen kotimaiseen adoptioprosessiin tekee adoptionhakijoista yhdenvertaisia, sillä nyt sekä kotimaisessa että kansainvälisessä adoptioprosessissa adoptiolupapäätöksen tekee adoptiolautakunta (Hintsala 15.1.2013, haastattelu). Adoptiolautakunnan puheenjohtaja Vuoren mukaan yhdenvertaisuutta edistetään myös sillä, että perheen olosuhteet tutkitaan nyt myös kotimaisessa adoptiossa samalla tavalla kuin ulkomailta adoptoitaessa (17.1.2013, puhelinhaastattelu). Lupamenettelyn laajentaminen kotimaiseen adoptioon ei kuitenkaan ole pidentänyt kotimaisen adoptioprosessin kestoja (Hintsala 15.1.2013, haastattelu).

Suomessa asuvalle adoptionhakijalle, joka aikoo adoptoida lapsen Suomesta, voidaan myöntää adoptiolupa, mikäli adoption edellytykset täyttyvät ja hakijalle on annettu adoptioissa säädettyä adoptioneuvontaa (AdoptioL 6:40 §). Adoptioluvan hakija voi hakea lupaa yhdellä kertaa myös

useamman lapsen adoptioon (HE 47/2011, vp 25-26). Lakiuudistuksessa kotimaista adoptioprosessia haluttiin kehittää siten, että jo ennen lapsen sijoittamista varmistetaan huolellisesti siitä, että suunniteltu adoptio on lapsen edun mukainen. Näin voidaan samalla myös osaltaan vahvistaa hakijoiden oikeusturvaa. (HE 47/2011 vp, 20.) Oikeusturvan vahvistamiseen pyritään sillä, että luvansaannin jälkeen luvan olemassaolo ja siten myös kelpoisuus adoptiovanhemmaksi on selkeästi kaikkien adoptioprosessin osapuolten tiedossa (Uhtio 21.1.2013, puhelinhaastattelu).

Ennen adoptiolakiuudistusta lapseksiottamisen edellytysten arviointi painottui hyvin vahvasti ottolapsineuvontaan (HE 47/2011 vp, 19). Esimerkiksi Pelastakaa Lapset ry:n Pohjois-Suomen alue toimistossa aluejohtajalla oli suuri vastuu päätettäessä adoptio neuvonnan läpikäyneiden perheiden hyväksymisestä, sillä siihen tarvittiin vain hänen hyväksyntänsä sosiaalityöntekijän tekemälle yhteenedolle neuvonnan antamisesta (Hintsala 15.1.2013, haastattelu). Ottolapsineuvonnassa selvitettiin lapseksiottamisen edellytysten olemassaolo, huolehdittiin lapsen sijoittamisesta lapseksiottajien luokse ja seurattiin sijoituksen onnistumista. Vasta näiden vaiheiden jälkeen lapseksiottajat pystyivät tekemään käräjäoikeudelle lapseksiottamista koskevan hakemuksen. Näin ollen lapseksiottamisen edellytyksiä ei siis arvioitu muun kuin ottolapsineuvonnan antajan toimesta ennen kuin lapsi oli jo sijoitettu tulevien ottovanhempiensa luokse. Käräjäoikeus, jonka tehtävänä oli arvioida hakemuksen johdosta lapseksiottamisen edellytysten täyttyminen, asetettiin siis käytännössä jo tapahtuneiden tosiasioiden eteen. (HE 47/2011 vp, 19.) Siten oli siis mahdollista, että mikäli ottolapsineuvonnan antaja katsoi, etteivät ottolasta toivovat henkilöt soveltuneet ottovanhemmiksi, ei heillä missään vaiheessa ollut mahdollisuutta saattaa kysymystä soveltuvuudestaan tuomioistuimen tutkittavaksi (HE 47/2011 vp, 20).

Adoptiolain 6:39 §:ssä on säädetty tarkemmin adoptiolupavaatimuksesta. Mikäli adoptiohakijalle ei kotimaisessa adoptiossa ole annettu adoptiolupajaoston myöntämää adoptiolupaa, ei hakija saa ottaa lasta luokseen adoptiotarkoituksessa eikä adoptio neuvonnan antaja saa sijoittaa lasta adoptiotarkoituksessa hakijan luokse. Mikäli adoptiolupaa ei ole myönnetty, ei palvelunantaja saa myöskään välittää hakijaa lapselle. Adoptiolupaa ei kuitenkaan tarvita kotimaisessa adoptiossa, mikäli aviopuoliso aikoo joko avioliiton aikana tai liiton purkauduttua kuoleman johdosta adoptoida yksin aviopuolisonsa lapsen tai tilanteissa, joissa lapsi on ollut vakiintuneesti adoptiohakijan hoidettavana ja kasvatettavana muussa kuin adoptiotarkoituksessa (AdoptioL 6:39.1-2 §).

Adoptiolautakunnan adoptiolupajaoston on annettava todistus myönnetystä adoptioluvasta (AdoptioL 6:46 §). Todistukseen on merkittävä, että adoptionhakija on todettu kelpoiseksi ja sopi-

vaksi adoptiovanhemmaksi ja että hän on saanut adoptioeuvontaa (Adoptioasetus 3:18.1 § 1-2 k). Todistuksessa tulee olla myös merkintä luvan voimassaoloajasta sekä adoptiolautakunnan asettamasta ehdosta tai rajauksesta, mikäli sellainen on asetettu (Adoptioasetus 3:18.4 §). Adoptiolautakunnan asettamana luvan ehdottomana ehtona jo lapsia omaavalle perheelle on, että adoptoitavan lapsen tulee päästä perheessä nuorimman lapsen asemaan. Yhtenä lautakunnan asettamana lupaehtona voi olla myös useampaa lasta adoptoitavaksi hakeville maininta siitä, että adoptiolautakunnan myöntämä lupa koskee useampaa lasta tai esimerkiksi sisaruksia. (Vuori 17.1.2013, puhelinhaastattelu.) Adoptiolautakunnan tulee toimittaa todistus myönnetystä adoptioluvasta adoptioeuvonnan antajalle (Adoptioasetus 3:19.1 § 1 k.).

Adoptioluvan voimassaololle on säädetty määräaika, joka voi enimmillään olla kaksi vuotta. Adoptiolupalautakunnalta on mahdollista hakea luvan voimassaoloajan pidentämistä. Adoptiolupajaosto voi pidentää luvan voimassaoloaikaa enintään kahdella vuodella kerrallaan ja jaostolle on tuolloin tarvittaessa esitettävä adoptioeuvonnan antajan ja tarvittaessa palvelunantajan lausunnot hakemusta koskien. (AdoptioL 6:47.1-2 §.) Jatkolupaa haettaessa adoptioeuvonnan antajan tulee selvittää mahdolliset olosuhdemuutokset perheessä ja antaa muutoksista lisäselvitys adoptiolautakunnalle. Selvityksessä on syytä mainita lyhyesti myös siitä, miltä osin olosuhteet ovat pysyneet ennallaan. Jatkolupahakemukseen tulee liittää maininta tai uudet todistukset hakijoiden terveydentilasta ja tiedot siitä, ovatko hakijoiden rikosrekisterit puhtaat. Mikäli perheessä ei ole tapahtunut olosuhdemuutoksia, käyvät jatkoluvan hakemiseen pääosin samat asiakirjat, jotka on toimitettu ensimmäisen adoptiolupahakemuksen mukana liitteinä. (Vuori 17.1.2013, puhelinhaastattelu.) Mikäli lapsi on sijoitettu luvassa mainitun määräajan sisällä adoptionhakijan luokse, jatkuu luvan voimassaolo siihen asti, kunnes adoptio on vahvistettu. Luvan voimassaolo raukeaa kuitenkin, jos lapsi otetaan pois adoptiohakijan luota sijoituksen epäonnistumisen vuoksi. (AdoptioL 6:47.3-4 §.)

Adoptiolupajaosto voi peruuttaa adoptioluvan, mikäli adoptionhakijan olosuhteiden katsotaan luvan myöntämisen jälkeen muuttuneen niin olennaisesti, että luvan myöntämisen edellytykset eivät enää täyty adoptionhakijan osalta. Lupa voidaan näin ollen peruuttaa, mikäli katsotaan, että adoption toteuttaminen ei olisi lapsen edun mukaista. Adoptiolupaa ei ole kuitenkaan mahdollista peruuttaa enää sen jälkeen, kun adoptio on vahvistettu. (AdoptioL 6:48 §.)

Adoptiohakijan ilmoitusvelvollisuus liittyy edellä mainittuun säädökseen siitä, että mikäli adoptionhakijan elämäntilanteessa tapahtuu luvan voimassaoloaikana jokin olennainen muutos, joka voi

aiheuttaa adoptioluvan peruuttamisen tai lautakunnan päätöksen poistamisen, tulee hakijan viipymättä ilmoittaa tästä adoptiolautakunnalle (AdoptioL 6:49.1 §). Kyseisessä tilanteessa adoptiolautakunnan on viipymättä annettava tieto olosuhteen muutoksesta adoptioneuvonnan antajalle ja tarvittaessa pyydyttävä tältä lisäselvitystä tapahtuneesta muutoksesta. Vastaavasti adoptioneuvonnan antajan tietoon tulleesta olosuhdemuutoksesta on adoptioneuvojan ilmoitettava adoptiolautakunnalle. (AdoptioL 6:49.1-2 §.) Esimerkiksi adoptionhakijan raskaus tai uuden perheenjäsenen tulo perheeseen ovat sellaisia olosuhdemuutoksia, joista tulee ilmoittaa adoptiolautakunnalle. Adoptiolautakunta käyttää olosuhdemuutostilanteissa tapauskohtaista harkintaansa siihen, vaikuttaako muutos lapsen edun toteutumiseen perheessä tai sitä kautta myös luvan voimassaoloon. (Vuori 17.1.2013, puhelinhaastattelu.)

Kun edellä mainittu ilmoitus olosuhdemuutoksesta on tehty adoptioneuvonnan antajan toimesta adoptiolautakunnalle, on adoptioneuvonnan antajan keskeytettävä adoptioneuvonta siihen saakka, kunnes adoptiolautakunta on antanut ilmoituksen johdosta päätöksen. Tähän keskeyttämistä koskevaan päätökseen ei ole mahdollista hakea muutosta. Adoptioluvan myöntämiseen liittyvät olosuhdemuutosilmoitukset käsitellään adoptiolautakunnassa aina kiireellisinä. (AdoptioL 6:49.3 §.)

Adoptionhakija saa hakea muutosta adoptiolupajaoston päätökseen valittamalla siitä hallinto-oikeuteen. Adoptionhakija ja adoptiolautakunta saavat hakea muutosta hallinto-oikeudelta saamaansa päätökseen korkeimmasta hallinto-oikeudesta, mikäli korkein hallinto-oikeus myöntää asiassa valitusluvan. (AdoptioL 6:50 §.)

5.3 Lapsen sijoittaminen

Luvan saannin jälkeen, tai adoptioneuvonnan antamisen jälkeen, mikäli lupaa ei kyseisessä tilanteessa tarvita, adoptioneuvonnan antajan tulee tarvittaessa huolehtia lapsen sijoittamisesta hakeijoiden luokse sekä tuettava ja seurattava sijoituksen onnistumista lapsen edun mukaisesti (AdoptioL 4:24.2 § 7-10 k.). Käytännössä lapsen sijoituksen onnistumista seurataan kotikäynnillä noin kuukausi lapsen perheeseen sijoittamisen jälkeen. Kotikäynnillä arvioidaan yleisesti perhe-elämän sujumista sekä molemminpuolisen kiintymyssuhteen käynnistymistä sekä annetaan tarpeen mukaan tukea ja ohjausta. Tämän jälkeen tehdään asiapaperit adoption vahvistamista varten käräjäoikeuteen. (Hintsala 15.1.2013, haastattelu.)

Adoptoitavalla lapsella on usein takanaan monia menetyksiä ja erokokemuksia. Hän on tyypillisesti joutunut vaihtamaan olinpaikkaansa useita kertoja ja myös häntä hoitaneet henkilöt ovat samassa hoitopaikassa voineet vaihtua useasti ennen kuin hänet lopulta sijoitetaan adoptionhakijoiden luokse. Näiden syiden takia lasta sijoitettaessa ja eri ratkaisuvaihtoehtoja harkittaessa on tärkeää, että adoptioeuvonnan antaja kiinnittää huomiota siihen, että lapsi saisi adoption myötä uudessa perheessä mahdollisimman läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet sekä vakiintuneen ja turvallisen kasvu ympäristön. (HE 47/2011 vp, 44-45.) Arvioitaessa, millainen vakiintunut ja turvallinen kasvu ympäristö on, voidaan ottaa huomioon mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 1 §:ssä säädetään (HE 47/2011 vp, 45). Sen mukaan lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Lapsella tulee olla myönteiset ja läheiset ihmissuhteet vanhempiensa kanssa ja häntä tulee kasvattaa siten, että hän saa osakseen ymmärrystä, turvaa ja hellyyttä. Lapsen kasvu ympäristön tulee olla turvallinen ja virikkeitä antava. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1:1.1-3 §.)

Lapsen sijoituksesta adoptionhakijoiden luo huolehtii adoptioeuvonnasta vastaava sosiaalityöntekijä yhdessä toisen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojeluun perehtyneen työntekijän kanssa (Adoptiol 4:27.2 §). Tämä johtuu siitä, että lapsen sijoittaminen tulevien adoptiovanhempiensa luokse on erittäin tärkeä osa adoptioprosessia. Siinä käytännössä valitaan lapselle sopivin adoptio perhe adoptiolasta toivovien hakijoiden joukosta. Jotta päätöksen tekeminen tapahtuisi mahdollisimman perusteellisesti ja monipuolisesti harkiten, ei adoptioeuvonnasta vastaava sosiaalityöntekijä voi tehdä sitä yksin. (HE 47/2011 vp, 24.) Tarvittaessa lapsen sijoituksessa voidaan hyödyntää myös lastensuojelulain 3:14 §:ssä tarkoitetun moniammatillisen asiantuntijaryhmän asiantuntemusta. Pelastakaa Lapset ry:n aluetoimistoissa lapsen sijoituspäätös tehdään tiimikokouksessa, johon osallistuvat aluejohtaja ja adoptioeuvontaa kyseissä aluetoimistossa antavat sosiaalityöntekijät. Kokouksessa harkitaan perusteellisesti kullekin lapselle sopivin, hänen tarpeitaan ja luovuttavien vanhempien toiveita parhaiten vastaava perhe. (Hintsala 15.1.2013, haastattelu.)

Sijoitettaessa lasta adoptiotarkoituksessa adoptionhakijoiden luokse tulee mahdollisuuksien mukaan huolehtia siitä, että lapsi sijoitetaan niiden vanhempien luokse, joilla katsotaan olevan parhaat edellytykset huolehtia lapsen hyvästä hoidosta ja kasvatuksesta. Mikäli perheessä on ennestään lapsia, tulee heidän olla adoptoitavaa lasta vanhempia. Ensisijaisesti lapsi tulisi sijoittaa perheeseen, jossa hän saa kaksi adoptiovanhempaa, mikäli yhden vanhemman perheeseen

sijoittamiselle ei ole lapsen edun kannalta erittäin painavia syitä. Mikäli ollaan sijoittamassa sisaruksia, tulee heidät sijoittaa samaan perheeseen, mikäli se ei ole olosuhteet huomioiden lapsen edun vastaista. Lapsen vanhempien toivomukset adoptioperheen olosuhteista ja ominaisuuksista otetaan huomioon, jos niiden huomioon ottaminen ei ole lapsen edun vastaista. (AdoptioL 4:27.1 § 1-5 k.)

Mikäli adoptioneuvonnan antaja havaitsee ennen adoption vahvistamista, että lapsen sijoittaminen adoptionhakijoiden luokse ei ole lapsen edun mukaista, tulee hänen yhteistyössä lastensuojeluviranomaisten kanssa järjestää lapselle adoptiotarkoituksessa uusi sijoitus (AdoptioL 4:28.1 §). Käytännössä tämä on kuitenkin harvinaista, sillä adoptiovanhemmilla on monia eri tahoja, joilta saa tukea ja apua ongelmatilanteissa (Hintsala 15.1.2013, haastattelu). Jos uusi sijoittaminen ei ole mahdollista, tulee heidän ryhtyä muihin tarpeellisiksi katsomiinsa toimenpiteisiin lapsen edun mukaisen hoidon järjestämiseksi lapselle (AdoptioL 4:28.1 §). Adoptioneuvonnan antajan on keskusteltava henkilökohtaisesti lapsen kanssa, jos se lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen on mahdollista. Lapsen mielipide tulee selvittää ja ottaa huomioon lapsen ollessa täyttänyt 12 vuotta tai muutoin niin kehittynyt, että hänen mielipiteeseensä voidaan kiinnittää huomiota. (AdoptioL 4:28.3 §.) Kun adoptioneuvonnan antaja on sijoittanut lapsen adoptiotarkoituksessa adoptionhakijan luokse, on adoptionhakijalla sijoituksen aikana oikeus huoltajan sijasta päättää lapsen olinpaikasta, hänen hoidostaan, kasvatuksestaan, valvonnastaan ja muusta huolenpidostaan sekä hänelle tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta (AdoptioL 11:95.1 §).

5.4 Adoption vahvistaminen

Sijoituksen jälkeen adoptioneuvonnan antajan tulee huolehtia siitä, että adoptionhakijat hakevat viivytyksettä adoption vahvistamista ja tarvittaessa avustettava hakemuksen tekemisessä (AdoptioL 4:24.2 § 7-10 k). Adoption vahvistamista koskeva asia pannaan vireille adoptionhakijan kirjallisella hakemuksella käräjäoikeudessa (AdoptioL 7:51.2§). Adoptionhakijoiden tulee toimittaa adoption vahvistamista koskeva hakemus käräjäoikeudelle pikimmiten sosiaalityöntekijän tekemän kotikäynnin jälkeen (Hintsala 15.1.2013, haastattelu). Kotimaiset adoptioprosessit kestävät kokonaisuudessaan, adoptioneuvonnan aloittamisesta adoption vahvistamiseen, noin 4-6 vuotta (Hintsala 15.1.2013, haastattelu).

Mikäli kyseessä on täysi-ikäisen adoptio, tulee hakemuksessa olla selvitettyä se, että adoptoitava on ollut alaikäisenä adoptionhakijan hoidettavana ja kasvatettavana, tai että hänen ja adoptionhakijan välille on muutoin muodostunut lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen verrattavissa oleva suhde (AdoptioL 2:4 §). Yleensä täysi-ikäisen adoptiossa adoption vahvistamishakemus on melko vapaamuotoinen ja toisinaan käräjäoikeudesta joudutaan lähettämään täydennyspyyntö hakijalle, jotta hakemuksesta käy ilmi täysi-ikäisen adoption edellytykset. Hakemuksessa on hyvä olla täysi-ikäisen ja tulevien adoptiovanhempien suostumukset. Suostumusten puuttuessa hakemusta pyydetään täydentämään ja mahdollisesti kuullaan täysi-ikäistä adoptoitavaa (Hyvärinen 7.1.2013, haastattelu).

Kirjalliseen adoption vahvistamista koskevaan hakemukseen on käräjäoikeudelle liitettävä tarpeellinen selvitys adoption vahvistamisen lainmukaisten edellytysten täyttymisestä (AdoptioL 7:52 §). Lapsen edun takaamiseksi on laissa omaksuttu periaate, jonka mukaan tuomioistuimen on omasta aloitteestaan hankittava tarpeellinen selvitys adoptiota koskevassa asiassa (Kangas 2012, 96). Tuomioistuin voi tarvittaessa kuulla kaikkia henkilöitä, jotka voivat antaa tietoja adoptioasiaan liittyen (AdoptioL 7:53 §). Käräjäoikeuden päätöksissä on vahva kuulemislähtökohta, jonka mukaan kuulemisesta voidaan luopua vain lain sallimissa tapauksissa (AdoptioL 7:54 §). Sosiaalihuoltolain 6:6 §:n mukaan henkilö, joka ei ole lapsen vanhempi tai jolla ei ole lapsen huoltajuutta, ei voi ottaa lasta vastaan pysyvään hoitoon ilman sosiaaliviranomaisen antamaa suostumusta huollolle. Tästä seuraa, että tuomioistuimen on ennen adoption vahvistamista kuultava sosiaaliviranomaisia (HE 47/2011, vp 27). Tuomioistuimelle osoitettuun hakemukseen on lisäksi liitettävä adoptioeuvontaa koskeva selvitys. Adoptioeuvontaa on pidetty niin tärkeänä osana adoption alkuvaihetta, että sen antaminen on adoptioasian käsittelyn ehdoton edellytys tuomioistuimessa. (Kangas 2012, 95.)

Adoption vahvistamista koskevassa asiassa alaikäisen lapsen huoltajalle, vanhemmalle ja edunvalvojalle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi tuomioistuimessa. Lapsen vanhemman ollessa vajaavaltainen, on myös hänen huoltajalleen ja edunvalvojalleen varattava tilaisuus tulla kuulluksi asiassa. Mikäli adoptionhakijalla on edunvalvoja ja hänen toimintakelpoisuuttaan on rajoitettu, on myös hänen edunvalvojalleen varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Kuulemista ei kuitenkaan tarvitse suorittaa, mikäli kutsua kuulemiseen ei voida antaa kuultavalle tiedoksi tai tilanteissa, joissa kuultavan mielipide on aikaisemmin luotettavalla tavalla selvitetty. Kuulemista ei tarvitse myöskään suorittaa asiassa, mikäli kuulemista voidaan pitää asian ratkaisemisen kannalta tarpeettomana. (AdoptioL 7:54.1-2 §.) Myös tapauksissa, joissa lapsen vanhempi on ilmoittanut antaessaan

suostumuksensa adoptioon, ettei tahdo tulla kuulluksi asiassa, ei kuulemista suoriteta (AdoptioL 7:54.3 §).

Mikäli alaikäisen adoptoitavan lapsen etu on ristiriidassa tai saattaa joutua ristiriitaan hänen huoltajansa tai edunvalvojansa edun kanssa käsiteltäessä adoption vahvistamista koskevaa asiaa tuomioistuimessa, tuomioistuimen on viran puolesta määrättävä lapselle edunvalvojan sijainen valtion varoista valvomaan lapsen etua asiassa (AdoptioL 7:55.1 §). Näin ollen huoltaja tai edunvalvoja ei saa edustaa lasta, mikäli vastapuolena on huoltaja tai edunvalvoja itse, huoltajan tai edunvalvojan puoliso, joku muu huoltajalle tai edunvalvojalle läheinen henkilö tai joku, jota huoltaja tai edunvalvoja edustaa (Laki holhoustoimesta 1.4.1999/442 5:32.2 §). Osapuolten välillä ei saa olla intressiristiriitaa, sillä huoltajan ja edunvalvojan tulee olla esteettömiä toimimaan asiassa. Esteettömyyssääntelyn avulla pyritään varmistumaan siitä, että kukaan ei voi väärinkäyttää omaa asemaansa omaksi hyödykseen tai toisen lähellä olevan henkilön hyödyksi toisen kustannuksella. (Kangas 2012, 175.)

Adoptio vahvistetaan käräjäoikeuden antamalla päätöksellä (AdoptioL 7:51.1§). Mikäli adoption johdosta on luvattu antaa tai annettu korvausta tai joku muu kuin adoptionhakija on adoption vahvistamisen varalta suorittanut tai sitoutunut suorittamaan korvausta lapsen elatusta varten, ei adoptiota voida vahvistaa. Sellainen sopimus tai sitoumus, jossa on sovittu korvauksen suorittamisesta, on mitätön. (AdoptioL 1:5.1-2 §.) Käräjäoikeuden kielteiseen adoption vahvistamispäätökseen on adoptionhakijalla, lapsella, sekä vajaan vanhemman huoltajalla tai edunvalvojalla tai edunvalvonnan alaisena olevan henkilön edunvalvojalla oikeus hakea muutosta (AdoptioL 7:56 §).

5.5 Lapsen yhteydenpito-oikeus aikaisempiin vanhempiinsa

Ennen adoptiolakiuudistusta ei lakiin sisältynyt lainkaan säännöksiä adoptiolapsen yhteydenpidosta aikaisempaan vanhempaansa adoption vahvistamisen jälkeen. Joissain tapauksissa adoptioneuvonnan yhteydessä on kuitenkin tehty epävirallisia sopimuksia tai annettu lupauksia siitä, että adoptiovanhemmat esimerkiksi lähettävät lasta koskevia tietoja tai valokuvia aikaisemmalle vanhemmalle tai että yhteydenpitoa lapsen ja aikaisemman vanhemman välillä muulla tavoin jatketaan. (HE 47/2011 vp, 20.) Tällöin tämä yhteydenpito-oikeudesta sopiminen on edellyttänyt osapuolilta tietynlaista valveutuneisuutta, sillä ei ole ollut mitään tiettyä, oikeaa tapaa, jolla sopi-

minen oli tehtävä (Uhtio 21.1.2013, puhelinhaastattelu). Ennen lakiuudistusta aikaisemmalla vanhemmalla ei myöskään ollut mahdollisuutta reagoida oikeudellisin keinoin, mikäli adoptiovanhemmat eivät toimineet lupauksensa mukaisesti (HE 47/2011 vp, 20).

Pääsääntöisesti adoptio merkitsee sitä, että kaikki yhteydenpito adoptiolapsen ja aikaisempien vanhempien välillä katkeaa (HE 47/2011 vp, 20). Yhteydenpito-oikeus kuitenkin mahdollistaa sen, että adoptioasiaa ratkaistaessa on käytettävissä aiempaa monipuolisempi valikoima keinoja, joilla voidaan edistää lapsen edun toteutumista kunkin yksittäistapauksen olosuhteita vastaavalla tavalla (HE 47/2011 vp, 1). Käytännössä yhteydenpito-oikeuden vahvistaminen voi olla lapsen edun mukaista esimerkiksi silloin, kun sijaisvanhemmat adoptoivat sijaishuollossa olleen lapsen, joka on sijaishuollon aikana pitänyt yhteyttä biologisiin vanhempiinsa. Näin sijaisvanhemmista tulisi lapsen juridiset vanhemmat, mutta yhteydenpito biologisiin vanhempiin voisi jatkua ennallaan. Yhteydenpito-oikeuden mahdollisuus voi myös auttaa biologisia vanhempia heidän harkitessaan suostumuksen antamista siihen, että sijaisvanhemmat adoptoivat lapsen. (HE 47/2011 vp, 26.)

Adoption yhteydenpito-oikeutta koskevat asiat pannaan vireille käräjäoikeudessa kirjallisella hakemuksella. Yhteydenpito-oikeutta voivat hakea käräjäoikeudelta lapsen aikaisempi vanhempi, adoptiovanhempi, kunnan sosiaalihuollon toimielin tai lapsen huoltaja. (AdoptioL 8:61.1 §.) Tuomioistuin voi antaa päätöksensä alaikäisen adoptiolapsen oikeudesta tavata aikaisempaa vanhempaansa adoption vahvistamisen yhteydessä tai sen jälkeen (AdoptioL 8:58.1 §).

Yhteydenpito-oikeutta koskevassa asiassa lapsen vanhemmille, adoptiovanhemmille ja lapsen huoltajalle on varattava tilaisuus, jossa heitä voidaan kuulla hakemuksen johdosta (AdoptioL 8:63.1 §). Myös 12 vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus käyttää huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella erikseen puhevaltaansa itseään koskevassa lastensuojeluasiassa (Lastensuojelulaki 4:21 §). Kuulemista ei kuitenkaan tarvitse suorittaa, mikäli kutsua ei voida antaa kuultavalle tiedoksi tai kuultavan henkilön mielipide on jo aikaisemmin luotettavalla tavalla selvitetty. Kuulemista ei tarvitse asiassa myöskään suorittaa, mikäli voidaan katsoa, että kuulemista on pidettävä asian ratkaisemisen kannalta tarpeettomana. (AdoptioL 8:62.2 §.)

Tuomioistuimen on tarvittaessa hankittava selvitys lapsen, hänen aikaisemman vanhempansa ja adoptiovanhemman kotikunnan sosiaalihuollon toimielimeltä lapsen toivomuksista ja mielipiteestä sekä muista yhteydenpito-oikeutta koskevista asioista, jotka vaikuttavat osaltaan tuomioistuimen antamaan ratkaisuun asiassa (AdoptioL 8:63.1 §). Lapsen kuulemiseen tuomioistuimessa, salas-

sa pidettävien tietojen ilmaisemiseen ja väliaikaisen määräyksen antamiseen sovelletaan lakia lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (AdoptioL 8:63.2 §). Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa on selvitettävä lapsen omat toivomukset ja mielipide sikäli kuin se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista. Lisäksi tilanteissa, joissa on pidettävä lapsen edun kannalta aiheellisena selvittää lapsen oma mielipide ja toivomukset asiasta, on hänen kuulemisensa aiheellista. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti ja ottaen huomioon hänen kehitystasoaan. Mielipiteen antamisesta ei saa aiheutua haittaa lapsen ja hänen vanhempiansa välisille suhteille. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 2:11§.)

Aikaisemman vanhemman yhteydenpito-oikeuden vahvistamisen edellytyksenä on, että yhteydenpidon toteuttamisen katsotaan olevan lapsen edun mukaista ja, että aikaisempi vanhempi ja adoptiovanhemmat ovat sopineet yhteydenpidosta. (AdoptioL 8:58.1 §.) Tällä pyritään siihen, että osapuolet ovat jo etukäteen päässeet yhteisymmärrykseen asian suhteen ja näin osoittaneet valmiutensa huolehtia, että sovittu yhteydenpito toteutuu myös käytännössä (HE 47/2011 vp, 25). Tuomioistuimelta on mahdollista hakea myös muutosta tai täsmennystä vähäisessä määrin koskien lapsen vanhemman ja adoptiovanhemman yhteydenpidon ehtoja, mikäli tämän katsotaan edistävän lapsen etua ja yhteydenpidon toteuttamista (AdoptioL 8:58.2 §). Tuomioistuin voi muuttaa uudella päätöksellään yhteydenpito-oikeutta, jos lapsen adoptiovanhemmat ja aikaisempi vanhempi ovat sopineet vahvistetun yhteydenpito-oikeuden muuttamisesta. Yhteydenpito-oikeuden muuttaminen katsotaan ajankohtaiseksi esimerkiksi silloin, jos olosuhteet ovat yhteydenpito-oikeuden vahvistamisen jälkeen muuttuneet tai, kun muutokseen nähdään muuten aihetta. (AdoptioL 8:59 §.)

Adoption yhteydenpito-oikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanossa noudatetaan lakia lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Täytäntöönpanossa lasta ei voida edellä mainitusta laista poiketen kuitenkaan määrätä noudettavaksi. (AdoptioL 8:64 §.) Lapsen noudon kaltaisen voimakkaan keinon käyttämisen ei katsota olevan tarpeellista, sillä adoptiolain nojalla vahvistetussa yhteydenpito-oikeudessa ei ole kyse voimassa olevan vanhemmuussuhteen ylläpitämisestä (HE 47/2011 vp, 25).

Lainkohdalla avoimesta adoptiosta ei kuitenkaan oleteta eikä pyritä siihen, että adoptiolapsen yhteydenpito aikaisemman vanhemman kanssa adoption vahvistamisen jälkeen muodostuisi käytännöksi kaikissa tai edes suurimmassa osassa adoptioita. Erityistilanteissa tällaisen yhteydenpidon vahvistaminen tuomioistuimen päätöksellä kuitenkin lisää käytettävissä olevia keinoja,

kun tilanteessa harkitaan, millainen järjestely on lapsen edun mukaista. (HE 47/2011 vp, 20.) Sosiaalityöntekijä Tiina Hintsala näkee yhteydenpito-oikeuden mahdollisuuden erittäin hyvänä asiana. Hänen mukaansa myös perheet ovat olleet kiinnostuneita avoimen adoption mahdollisuudesta. Yksikään Pelastakaa Lapset ry:n Pohjois-Suomen aluetoimiston asiakkaista ei vielä haastatteluhetkellä ollut hakenut yhteydenpito-oikeuden vahvistamista, mutta Hintsalan arvion mukaan on odotettavissa, että hakemuksia tulee jatkossa olemaan jonkin verran. (15.1.2013, haastattelu.)

5.6 Adoptioprosessin oikeusvaikutuksia

Kotimaisen adoption oikeusvaikutukset ulottuvat vanhemmuuden ja elatusvelvollisuuden siirtymiseen sekä adoptiolapsen sukunimeen (AdoptioL 3:18-19 §). Adoptiolapsen vanhemmuus siirtyy adoption vahvistamisen jälkeen adoptiovanhemmille, joten välittömästi siitä lähtien adoptiolasta pidetään adoptiovanhempien eikä enää aikaisempien vanhempien lapsena. Mikäli aviopuoliso on avioliiton aikana tai avioliiton purkaututtua kuoleman takia adoptoinut toisen aviopuolison lapsen, pidetään lasta kuitenkin aviopuolisoiden yhteisenä lapsena. (AdoptioL 3:18 §.)

Adoption vahvistamisen jälkeen myös lapsen elatusvelvollisuus siirtyy adoptiovanhemmille (AdoptioL 3:19 §). Lapsen oikeus riittävää elatukseen sisältää lapsen kehitystason mukaisten aineellisten ja henkisten tarpeiden tyydyttämisen sekä hänen tarvitsemansa hoidon ja koulutuksen sekä niihin liittyvien kustannusten täyttämisen (Laki lapsen elatuksesta 5.9.1975/704 1:1 §). Elatusvelvollisuuden siirtymisen myötä aikaisemmat vanhemmat luonnollisesti vapautuvat velvollisuuksistaan vastata lapsen elatuksesta. Myös elatusapuun veloitettu tai siihen sopimuksella sitoutunut aikaisempi vanhempi vapautuu adoption jälkeen erääntyvien elatusapuerien maksamisesta. (AdoptioL 3:19 §.)

Tuomioistuimen vahvistettua alaikäisen lapsen adoption kotimaisessa adoptiossa, saa lapsi adoptiovanhempansa sukunimen tai adoptiovanhempiensa yhteisen sukunimen. Mikäli yhteistä sukunimeä ei ole, adoptiovanhemmat ilmoittavat tuomioistuimelle sen vanhemman sukunimen, jonka he haluavat adoptiolapselleen. Jos adoptiovanhemmilla on jo yhteisessä huollossa oleva yhteinen alaikäinen lapsi, saa adoptiolapsi automaattisesti sen sukunimen, joka kyseisellä lapsella on. Adoptiolapsi voi tietyissä tapauksissa tuomioistuimen päätöksestä saada pitää myös oman

aiemman sukunimensä, mikäli sitä on laissa hyväksytystä syystä, esimerkiksi lapsen iän perusteella, pidettävä lapsen edun mukaisena. (Nimilaki 9.8.1985/694 2:3 §.)

5.7 Oikeus tietojen saamiseen

Adoptiolapsella ja hänen huoltajallaan sekä adoptiolapsen kuoltua hänen jälkeläisellään ja tämän huoltajalla on salassapitosäännösten estämättä oikeus saada maksutta tietoja adoptioon liittyvistä asiakirjoista niiden säilyttäjältä. Tietoja annettaessa tietojen saajalle on annettava tarpeellinen tuki ja ohjaus. (AdoptioL 11:93.1 §.)

Asiakirjojen säilyttäjä voi kieltäytyä tietojen antamisesta, mikäli tilanteessa on perusteltua syytä olettaa, että tietojen antamisesta aiheutuu vaaraa adoptiolapsen tai muun tietoja pyytävän terveydelle tai kehitykselle. Asiakirjojen säilyttäjällä on oikeus kieltäytyä luovuttamasta tietoa myös tilanteessa, jossa tietojen antaminen voidaan katsoa olevan muutoin selvästi vastoin adoptiolapsen tai tietoja pyytävän henkilön etua tai muuta yksityistä etua. (AdoptioL 11:93.2 §.)

Vaikka asiakirjojen säilyttäjä kieltäytyisi antamasta tietoja, on hänen kuitenkin annettava aina tieto aikaisemman vanhemman henkilöllisyydestä, mikäli se tiedetään, 12 vuotta täyttäneelle adoptiolapselle ja adoptiolapsen kuoltua hänen 12 vuotta täyttäneelle jälkeläiselleen. Tieto on annettava myös alaikäisen adoptiolapsen huoltajalle ja adoptiolapsen kuoltua tämän alaikäisen jälkeläisen huoltajalle. (AdoptioL 11:39.3 § 1-2 k.)

Tietojensaantioikeutta koskevaan päätökseen voidaan hakea muutosta valittamalla siitä hallinto-oikeuteen. Hallinto-oikeuden antamaan päätökseen voidaan hakea muutosta, mikäli korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan. (AdoptioL 11:39.4 §.)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyö käsittelee adoptiolakiuudistusta, joka astui voimaan vuoden 2012 heinäkuussa. Aihe rajattiin koskemaan vain kotimaista adoptioprosessia ja sen ulkopuolelle jätettiin adoption perintöoikeudelliset vaikutukset. Ensisijaisena tutkimusmenetelmänä käytettiin lainoppia ja lähteenä lainsäädännön ja lain esitöiden lisäksi oikeuskirjallisuutta. Työssä hyödynnettiin myös laadullista tutkimusmenetelmää eli käytännön näkökulmaa siihen saatiin teemahaastatteluilla. Työn tavoitteena oli eritellä lakiuudistuksen oleellimmat muutokset aikaisempaan lakiin ja kertoa, miten uudistuksen vaikutukset näkyvät kotimaisessa adoptioprosessissa. Opinnäytetyössä haettiin vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) Mitkä ovat keskeisimmät adoptiolakiuudistuksen tuomat muutokset kotimaiseen adoptioprosessiin?
- 2) Miten lupamenettely vaikuttaa kotimaisen adoptioprosessin kulkuun?
- 3) Millä tavalla ns. avoin adoptio parantaa lapsen asemaa ja oikeuksia adoptiossa?

Opinnäytetyöllä ei ole toimeksiantajaa, mutta aiheen ajankohtaisuuden ja lakiuudistuksen tuoman yleisen keskustelun vuoksi aiheen tarkempi tutkiskelu oli tekijöiden mielestä hyvä lähtökohta opinnäytetyölle. Aiheen rajaus hahmottui koskemaan kotimaista adoptioprosessia, sillä se tuntui luontevimmalta ratkaisulta. Lisäksi työhön haluttiin tuoda käytännön näkökulmaa teemahaastatteluilla. Haastateltaviksi tekijät valitsivat toimijoita adoptioprosessin eri vaiheista saadakseen mahdollisimman monipuolisen kuvan koko prosessin kulusta käytännössä. Adoptiolakiuudistuksen taustoihin liittyen haastateltiin vertaistukiyhdistys Adoptioperheet ry:n toiminnanjohtaja Anu Uhtioita, joka oli jäsenenä adoptiolakiuudistusta valmistelleessa työryhmässä. Adoptioneuvonnan antajista haastattelun antoi Pelastakaa Lapset ry:n Pohjois-Suomen aluetoimiston sosiaalityöntekijä Tiina Hintsala, kun taas kotimaisen adoptioprosessin luvanvaraisuuteen liittyen työhön haastateltiin adoptiolupalautakunnan puheenjohtaja Merja Vuorta. Oulun käräjäoikeudesta haastattelun antoivat käräjänotaarit Anu Hyvärinen ja Sakri Taskila. Haastattelut tehtiin tammikuun 2013 aikana ja ne suoritettiin henkilö- sekä puhelinhaastatteluina.

Adoptiolakia edelsi laki lapseksiottamisesta vuodelta 1985. Tämä aikaisempi laki oli varsin puutteellinen eikä sen sisältö vastannut enää nykypäivän tarpeita. Adoptiolakiuudistuksen tarkoituksena oli kehittää kotimaista adoptioprosessia tasavertaiseksi ja yhdenmukaiseksi kansainvälisen

adoptioprosessin kanssa. Tärkeänä tavoitteena lakiuudistukselle oli erityisesti lapsen edun parantaminen ja toteutuminen adoptiossa. Lapsen edun toteutumista onkin pohdittu työn teoriaosuudessa prosessin eri vaiheista katsottuna.

Kotimainen adoptioprosessi alkaa yhteydenotolla adoptioneuvonnan antajaa, eli kuntaan tai adoptiotoimistoon. Pelastakaa Lapset ry on valtakunnallinen adoptiotoimisto. Adoptioneuvontaa antaa järjestön viisi eri puolilla Suomea sijaitsevaa aluetoimistoa. Adoptioneuvonnan läpikäyminen on edellytys adoptioprosessin jatkamiselle. Adoptioneuvonnassa hakijoiden soveltuvuus ja perusteet adoptioon käydään läpi tarkasti neuvontaa antavan sosiaalityöntekijän kanssa useiden keskusteluiden ja selvitysten muodossa. Kun neuvonnan antaja on arvioinut ja todennut hakijat sopiviksi adoptiovanhemmiksi, voivat vanhemmat hakea adoptiolupaa Valvirassa toimivalta adoptiolautakunnalta. Useimmiten adoptioneuvonta kestää kokonaisuudessaan noin vuoden. Adoptio neuvonnan antajalla on lain mukainen velvollisuus auttaa ja tukea adoptionhakijoita läpi koko adoptioprosessin ja tarvittaessa myös sen jälkeen. Adoptiolautakunta käsittelee hakijan lupahakemuksen liitteineen lupajaoston kokouksessa ja antaa päätöksensä hakijan tietoon tämän jälkeen. Luvan saamisen jälkeen perheet jäävät odottamaan adoptioprosessin etenemistä. Tämä saattaa kestää useita vuosia, eivätkä kaikki adoptiota hakevat vanhemmat saa adoptiolasta. Adoption odotusaikana perheet ovat yhteydessä sosiaalityöntekijään ja heitä tavataan vähintään vuosittain. Adoptio neuvonnan antaja tekee päätöksen sopivimmista hakijoista ja lapsen sijoittamisesta perheeseen yhdessä toisen sosiaalityöntekijän kanssa. Lapsi sijoitetaan niiden vanhempien luokse, joilla katsotaan olevan parhaat edellytykset huolehtia lapsen hyvästä hoidosta ja kasvatuksesta. Perheeseen sijoittamisen jälkeen adoptio neuvonnan antaja vierailee perheessä kotikäynnillä ja arvioi lapsen sijoituksen onnistumista sekä perhe-elämän sujumista. Mikäli sijoitus katsotaan onnistuneeksi ja lapsen edun mukaiseksi, voivat vanhemmat hakea adoption vahvistamista käräjäoikeudelta. Käräjäoikeus käsittelee hakemuksen kansliakäsittelyssä ja voi tarvittaessa kuulla hakijoita tai pyytää lisäselvityksiä hakemukseen. Lakiuudistuksen myötä adoption vahvistamisen yhteydessä tai tämän jälkeen on mahdollista hakea yhteydenpito-oikeuden vahvistamista käräjäoikeudelta. Yhteydenpito-oikeuden hakemisen edellytyksenä on, että se nähdään lapsen etua tukevana ja kaikki osapuolet ovat yhtä mieltä yhteydenpito-oikeuden ehdoista ja hakemisesta ja ovat antaneet siihen suostumuksensa. Adoption vahvistamisen jälkeen adoptiolap-
sesta tulee adoptio perheen täysivaltainen jäsen.

Adoptiolakiuudistuksen keskeisimmät muutokset käsittelevät adoption edellytyksiä, adoptio neuvontaa, lupamenettelyä sekä lapsen yhteydenpito-oikeuden mahdollisuutta. Adoption edellytysten

tarkentaminen koskee pääasiassa adoptionhakijan ikää ja lapsen isän aseman parantamista. Adoptionhakijan tulee olla tietyn ikäinen, eikä hänen ja adoptiolapsen ikäero saa olla liian pieni tai liian suuri. Ikätäsmennyksillä on haluttu turvata adoptionvanhemman luonnollinen ikäero suhteessa adoptiolapseen. Tällä lainkohdan tarkennuksella pyritään takaamaan lapselle sellaiset vanhemmat, jotka pystyvät antamaan tukea ja kasvatusta läpi koko lapsen nuoruusiän ja varhaisaikuisuuden. Lapsen isän asemaan liittyviä parannuksia ovat muun muassa isyyden vahvistamislähtökohta ja myös isään sovellettava suostumuksen antamisen harkinta-aika.

Adoptioneuvonnan tehtävien tarkentuminen ja täsmentäminen nähtiin uudistuksessa tarpeellisena, jotta adoptioneuvonta olisi mahdollisimman tasalaatuista neuvonnan antajasta riippumatta. Uutena asiana kotimaista adoptiota koskevaan adoptioneuvontaan on tullut myös adoptioneuvonnan antajan laatima kotiselvitys, jota ei aikaisemman lain aikana tehty. Kotimaiseen adoptioprosessiin kokonaan uutena asiana tullut lupamenettely on laajentanut adoptionhakijoiden soveltuvuuden arvioinnin useammalle adoptioprosessin toimijalle ja samalla se antaa kaikille osapuolille varmistuksen siitä, että hakijat ovat soveltuvia adoptiovanhemmiksi. Neuvonnan tehtävien laajentumisella on haluttu antaa adoptioprosessin osapuolille tukea ja apua myös adoptioprosessin päättymisen jälkeen. Tällä parannetaan neuvonnan laatua ja varmistetaan siitä, että tukea tarvitsevat ohjataan oikean auttavan tahon luo. Kotimaisen adoption lupamenettelyllä on haluttu parantaa hakijan oikeusturvaa, sillä adoptiolautakunnan antamasta luvan keskeyttämistä, pidentämistä ja vahvistamista koskevasta päätöksestä voidaan valittaa hallinto-oikeuteen. Aikaisemmin hakijan soveltuvuutta arvioivat vain ottolapsineuvonnan antajat eikä heidän antamasta päätöksestään pystynyt valittamaan tuomioistuimeen. Tämän jälkeen prosessissa ei ollut adoptiolautakunnan kaltaista toista tahoja, joka olisi käsitellyt hakijan soveltuvuutta. Lapsen yhteydenpito-oikeuden mahdollisuus aikaisempiin vanhempiinsa haluttiin tuoda uudistettuun lakiin mukaan, jotta osapuolilla olisi käytettävissään mahdollisimman monipuolinen valikoima keinoja lapsen edun toteuttamiseksi.

7 POHDINTA

Opinnäytetyömme aihe löytyi, kun tutkimme oikeuden alan asiantuntijoiden artikkeleita ja pidimme silmämme auki lakiuudistusten osalta. Adoptiolakiuudistukseen liittyvä uutisointi ja siitä mediassa herännyt keskustelu antoi idean uudistuksen tarkempaan tutkiskeluun. Aiheeseen perehdytämme ajatuksemme lakiuudistuksen soveltuvuudesta opinnäytetyön aiheeksi vahvistui. Aiheen herättämä kiinnostus perustui ehkä juuri siihen, että uudistus oli hyvinkin kattava ja sen voimaantulo toi myös täysin uusia vaiheita adoptioprosessiin. Uudistuksen mukanaan tuomat tarkennukset prosessin eri vaiheisiin olivat myös eräs tekijä, minkä vuoksi halusimme tutkia aihetta tarkemmin. Erityisesti uudistuksessa säädetty avoimen adoption mahdollisuus ja siitä noussut keskustelu kannustivat meitä oikeuden ja hallinnon suuntautumisvaihtoehdon opiskelijoina tarttumaan aiheeseen.

Halusimme perehtyä työssämme meitä kiinnostavaan aiheeseen, joka motivoi meitä työskentelemään perusteellisesti ja peräänantamattomasti. Työn aihe ei ollut meille entuudestaan tuttu, joten saimme aloittaa aiheen opiskelun aivan alusta. Tämä oli kuitenkin hyvä asia, sillä halusimme aiheen haastavan meidät ja opettavan meille jotakin uutta. Opinnäytetyön kirjoittamisen alkuvaiheessa aihe tuntui etäiseltä juurikin sen outouden vuoksi eikä ajankohtaisia lähteitä tuntunut löytyvän. Adoptiolakiin ja sen esitöihin syvemmän perehtymisen jälkeen kirjoitusprosessi käynnistyi kuitenkin nopeasti ja työn teoria syntyi sujuvasti. Päästyämme sisälle aiheeseen, huomasimme myös miten monia eri lähteitä voimme hyödyntää. Adoptiolakiuudistus onkin linkittynyt aivan arkielämästä tuttuihin perusasioihin, joihin emme osanneet aikaisemmin sitä yhdistää ja loppujen lopuksi kaiken perusajatuksena on lapsen edun toteutuminen.

Työn ensisijaisina lähteinä ovat adoptiolaki ja sitä edeltänyt laki lapseksiottamisesta. Myös adoptiolain esityöt ovat tärkeässä roolissa käytettyinä lähteinä. Olemme pyrkineet hyödyntämään oikeuskirjallisuutta mahdollisuuksien mukaan. Uuden lain osalta kirjallisuutta oli kuitenkin saatavilla melko niukasti, sillä lakiuudistuksesta ei käytännössä ole vielä kokemusta. Koska aihe on kiinteästi yhteydessä uudistuneeseen lakiin, oli sen rajaaminen ja viitekehyksessä pysyminen suhteellisen helppoa. Näimme teemahaastattelut hyvänä keinona tuoda asiantuntijoiden käytännön kokemusta ja näkökulmaa aiheeseen. Pyrimme valitsemaan haastateltavat mahdollisimman monipuolisesti prosessin eri osa-alueilta saadaksemme haastattelun tuloksista kattavat ja toisiaan täydentävät. Haastateltavilta odotimme useamman vuoden työkokemusta adoptioasioissa, sillä

näin heillä olisi näkemystä myös aikaisemman lain ajalta ja he pystyisivät vertailemaan uutta ja vanhaa lainsäädäntöä. Haastattelut toteutettiin henkilöhaastatteluina ja puhelinhaastatteluina. Nauhoitimme haastattelut nauhurilla ja litteroimme ne välittömästi haastattelun jälkeen. Tämä nopeutti työn etenemistä, sillä haastatteluista saadut vastukset olivat lisättävissä työhön saman tien.

Opinnäytetyömme aikataulu oli melko väljä, sillä emme pitäneet kiirettä aihevalinnan emmekä työn valmistumisen kanssa. Näin saimme mielestämme työstä enemmän irti ja sen työstäminen tuntui kevyeltä ja miellyttävältä. Osittain tämän työskentelytavan valitsemiseen johti se, että halusimme tehdä työn mahdollisimman paineettomasti arjen muiden kiireiden keskellä. Uskomme, että tämä vaikutti siihen, että lopputulos on harkittu ja ehjä kokonaisuus.

Teimme opinnäytetyömme vuorovaikutteisesti parityönä. Työn teoriaosuuden kirjoittaminen sujui luontevasti, sillä toinen meistä kirjoitti sivun tai pari ja toinen tarkasti ja teki mahdolliset korjaukset ja jatkoi taas työtä. Työn sujuvuuden kulmakivenä oli yhdessä tarkkaan rakennettu ja harkittu sisällysluettelo, jossa oli selkeästi laadittu runko. Tämä helpotti työskentelyn aikatauluttamista ja edistymisen seuraamista. Teoriaosuuden eteneminen oli jaksottaista, joinain viikkoina haimme lähteitä ja toisina saimme aikaan valmiita tekstiä useita kymmeniä sivuja. Keskustelimme ja tapasimme aiheen tiimoilta useita kertoja viikossa. Saatuamme teoriaosuuden rungon valmiiksi, täydensimme sitä hiljalleen uusilla lähteillä ja rakensimme haastattelukysymykset sitä tukevaksi. Perehtyessämme adoptiolakiuudistukseen, meillä heräsi paljon lisäkysymyksiä sen sisällöstä. Tämän vuoksi yritimme saada haastatteluista vastauksia sellaisiin kysymyksiin, joihin ei löytynyt vastausta tai käytännön esimerkkiä laista tai muista lähteistä. Räätelöimme haastattelukysymykset yksilöllisesti jokaista haastateltavaa varten. Haastatteluista saadut vastaukset ja näkökulmat osoittautuivatkin meille kullannarvoisiksi käytännönläheisyytensä vuoksi ja ne osaltaan helpottivat meitä prosessin kokonaisuuden ymmärtämisessä. Työssä haastattelutulokset eivät näy kovin suuresti, sillä haastateltavat kertoivat paljon samoja asioita kuin mitä laissa on mainittu. Saamamme vastaukset täydensivät hyvin työn teoriaosuutta ja ne on tuotu tekstiin niin sanottua veto- ketjumallia hyödyntäen. Haastatteluiden vastaukset ovat siis ripoteltuina läpi koko tekstin. Mielestämme onnistuimme luomaan tekstistä selkokielistä ja yksityiskohtaista juuri näiden haastatteluista saatujen tietojen vuoksi. Asiantuntijoiden käytännön esimerkkien kautta saimme luotua tekstistä ehjän ja yhtenäisen, kronologisesti etenevän kokonaisuuden, joka avautuu myös lukijalle selkeänä ja käytännönläheisenä.

Aiheeseen tutustuminen on tuonut meille paljon uutta tietoa ja syventänyt tietämystämme aihetta käsittelevästä lainsäädännöstä ja käytännön työstä. Pienenä yllätyksenä meille tuli se, miten moni eri laki linkittyy adoptioon ja sen prosessiin. Lisäksi aiheen mukaansatempaavuus ja kiinnostuksen todellinen herääminen yllättivät meidät positiivisesti. Välillä tuntui, että kirjoittaminen sujui kuin itsestään. Kaiken kaikkiaan opinnäytetyöprosessi oli antoisa ja mielekäs. Mielestämme työn yhdessä tekeminen oli rikkaus ja se tuntui voimaannuttavalta. Työn tekeminen yhdessä oli meille paras vaihtoehto, sillä molemmat meistä tarvitsivat ainakin jossain vaiheessa työtä pientä kannustusta ja tukea toiselta. Omaa motivaatiotamme kasvattavana tekijänä oli myös se, miten innokkaasti haastateltavat paneutuivat haastatteluihin ja halusivat olla mukana työn etenemisessä ja onnistumisessa. Haastatelluilta saadut kommentit ja lausunnot sekä heidän positiivinen suhtautumisensa opinnäytetyöhömmä yllättivät meidät täysin. Jälkeenpäin aihetta miettiessämme olemme olleet tyytyväisiä sen valintaan. Ainoa harmittamaan jäänyt seikka aihevalinnassa oli se, että olimme yhteydenpito-oikeuden osalta liian ajoissa liikenteessä. Asiasta ei ollut vielä saatavilla käytännön esimerkkejä tai kokemusta, sillä yhteydenpito-oikeuksia ei ollut vielä ehditty hakea ainuttakaan.

Mielenkiintoa herättäviä jatkotutkimusaiheita tuli prosessin aikana esille useampiakin. Muutamana esimerkkinä voisimme mainita kansainvälistä adoptiota koskevan lainsäädännön tutkimisen ja yhteydenpito-oikeuden toteutumisen käytännössä. Kansainväliseen adoptioon liittyen oikeuskirjallisuutta on saatavilla enemmän ja prosessi eroaa luultavasti kotimaisesta jonkin verran. Kansainvälisessä adoptiossa on huomioitava myös kansainvälisiä säädöksiä ja valtioiden välisiä sopimuksia. Koska itse olimme liian ajoissa tutkimassa yhteydenpito-oikeuden toteutumista, voisi sen tutkiminen lähivuosien aikana olla hedelmällisempää. Tuolloin aiheesta on saatavilla varmaankin enemmän tietoa niin käytännöstä kuin sen tuloksistakin.

LÄHTEET

Adoptiolaki 20.1.2012/22.

Adoptioperheet ry. 2012. Yhdistyksestä. Hakupäivä 30.10.2012
http://www.adoptioperheet.fi/tietoa_yhdistyksesta.html.

Hallituksen esitys Eduskunnalle adoptiota koskevan lainsäädännön uudistamiseksi ja lasten adoptiota koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen hyväksymiseksi ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamiseksi. HE 47/2011 vp. Hakupäivä 30.10.2012
<http://www.edilex.fi/virallistieto/he/fi20110047.pdf>.

Hallituksen esitys eduskunnalle Lapseksiottamista koskevan lainsäädännön uudistamisesta. HE 147/1978 vp.

Hintsala, T., sosiaalityöntekijä, Pelastaa Lapset ry:n Pohjois-Suomen aluetoimisto. 2013. Haastattelu 15.1.2013. Tekijöiden hallussa.

Hyvärinen, A., käräjänotaari, Oulun käräjäoikeus. 2013. Haastattelu 7.1.2013. Tekijöiden hallussa.

Interpedia ry. 2012. Adoptioneuvonta ja kotiselvitys. Hakupäivä 20.11.2012
<http://www.interpedia.fi/adoptio/adoptioprosessi/adoptioneuvonta>.

Kangas, U. 2006. Perhe- ja perintöoikeuden alkeet. Helsinki: Yliopistopaino.

Kangas, U. 2012. Perhe- ja perintöoikeuden alkeet. Helsinki: Yliopistopaino.

Kauppi, A. 2012. Kotimaan adoptiota hakevan oikeusturva adoptioneuvonnassa. Hakupäivä 22.1.2013
<http://www.edilex.fi/lakikirjasto/9278.pdf>.

Laki holhoustoimesta 1.4.1999/442

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361

Laki lapseksiottamisesta 19.1.1979/32

Laki lapseksiottamisesta 8.2.1985/153

Laki lapsen elatuksesta 5.9.1975/704

Laki ottolapsista 5.6.1925/208

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 29.4.2005/272

Laki sosiaali- ja terveyshuollon suunnittelusta ja valtionavustuksesta 3.8.1992/733

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Linnainmaa, L. 2008. Naisen lakikirja. Helsinki: WSOYpro.

Nimilaki 9.8.1985/694

Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4

Oikeuslaitos a. 2012. Hakemusasiat. Hakupäivä 3.12.2012 <http://www.oikeus.fi/5831.htm>.

Oikeuslaitos b. 2012. Hallinto-oikeuteen valittaminen. Hakupäivä 3.12.2012 <http://www.oikeus.fi/5713.htm>.

Oikeusministeriö a. 2012. Oikeusministeriön julkaisuja. Hakupäivä 21.10.2012 <http://www.om.fi/Etusivu/Ajankohtaista/Uutiset/1330603949069>.

Oikeusministeriö b. 2012. Uusi adoptiolaki voimaan heinäkuun alusta. Hakupäivä 21.10.2012 <http://www.om.fi/Etusivu/Ajankohtaista/Uutiset/1330603949069>.

Oulun kaupunki. 2012. Adoptio. Hakupäivä 3.10.2012 <http://www.ouka.fi/oulu/sosiaali-ja-perhepalvelut/adoptio>.

Pelastakaa Lapset ry. 2012. Kotimaiset adoptiot. Hakupäivä 3.10.2012 <http://www.pelastakaalapsen.fi/toiminta/lastensuojelutyo/adoptiot/kotimaiset-adoptiot/>.
Perustuslaki 11.6.1999/731

Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2012. STM ja hallinnonala. Hakupäivä 3.10.2012 <http://www.stm.fi/stm>.

Sosiaaliportti a. 2012. Huostaanotto. Hakupäivä 2.12.2012 <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/>.

Sosiaaliportti b. 2012 Adoptioprosessi – kysymyksiä ja vastauksia. Hakupäivä 4.12.2012 http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avoimen_adoption_merkitys_lastensuojelussa/adoptioprosessi_kysymyksiä_ja_vastauksia/.

Tilastokeskus. 2011. Adoptiot 2010. Hakupäivä 3.12.2012 http://www.stat.fi/til/adopt/2010/adopt_2010_2011-06-01_fi.pdf.

Tilastokeskus. 2012. Adoptiot 2011. Hakupäivä 20.11.2012 http://www.stat.fi/til/adopt/2011/adopt_2011_2012-05-31_fi.pdf.

Uhtio, A., toiminnanjohtaja, Adoptioperheet ry. 2013. Puhelinhaastattelu 21.1.2013. Tekijöiden hallussa.

Valtioneuvoston asetus adoptiosta 3.5.2012/202

Valvira a. 2012. Tehtävät. Hakupäivä 3.10.2012 http://www.valvira.fi/valvira/valviran_tehtavat.

Valvira b. 2012. Adoptiolautakunta siirtyy ministeriöstä Valviraan heinäkuun alussa. Hakupäivä 24.9.2012

http://www.valvira.fi/valvira/ajankohtaista/adoptiolautakunta_siirtyy_ministeriosta_valviraan_heina_kuun_alussa.

Valvira c. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. 2012. Adoptiolautakunnan tehtävät. Hakupäivä 21.10.2012 <http://www.valvira.fi/luvat/adoptio/adoptiolautakunta>.

Vuori, M., ympäristöneuvos, adoptiolautakunnan puheenjohtaja, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. 2013. Puhelinhaastattelu 17.1.2013. Tekijöiden hallussa.

Väestöliitto a. 2012. Adoptioperheet. Hakupäivä 5.10.2012
http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/perheiden_monimuotoisuus/adoptioperheet/.

Väestöliitto b. 2012. Hedelmöityshoidot. Hakupäivä 2.12.2012
<http://www.vaestoliitto.fi/lapsettomuuslinikka/tietoa-lapsettomuudesta/>.

Yleissopimus lasten oikeuksista. SopS 60/1991. Hakupäivä 30.11.2012
<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060#e-24>.

LIITTEET

LIITE 1 Haastattelukysymykset adoptiolakiuudistusta valmistelleen työryhmän jäsenelle

LIITE 2 Haastattelukysymykset adoptiolautakunnalle

LIITE 3 Haastattelukysymykset Pelastakaa Lapset Ry:n Pohjois-Suomen aluetoimistolle

LIITE 4 Haastattelukysymykset Oulun käräjäoikeudelle

Haastateltavan tiedot

1. Kuka olet ja mikä on työnkuvasi? Miten kauan olet työskennellyt kyseisessä toimessa?
2. Saako nimesi mainita opinnäytetyössämme?
3. Miten tulit valituksi adoptiolakiuudistusta valmistelleeseen työryhmään?

Kysymykset

1. Minkä vuoksi ikäeroon liittyvät edellytykset on haluttu tuoda adoptiolakiin? Mitkä ovat keskeisimmät perustelut ikävaatimusten täsmentämiselle laissa?
2. Miksi adoptioneuvontaa on haluttu tarkentaa adoptiolakiuudistuksessa?
3. Minkä vuoksi adoptiolupa on haluttu tuoda myös kotimaiseen adoptioprosessiin?
4. Millaista keskustelua työryhmässä käytiin lupamenettelyn vaikutuksista kotimaiseen adoptioprosessiin?
5. Minkä vuoksi avoin adoptio on haluttu tuoda uutena asiana adoptiolakiin? Ennen adoptiolakiuudistusta lapsen yhteydenpito-oikeudesta ei oltu säädelty laissa, mutta siitä pystyttiin halutessa sopimaan erikseen. Onko tämä mahdollisesti luonut tarpeen avoimen adoption tarkemmasta määrittelystä ja säätelystä laissa?
6. Mikä on mielestäsi oleellisin/tärkein asia adoptiolakiuudistuksessa?
7. Miten adoptiolakiuudistus näkyy työssäsi?

Haastateltavan tiedot

1. Kuka olet ja mikä on työnkuvasi? Miten kauan olet työskennellyt kyseisessä toimessa? Työskentelitkö myös adoptiolautakuntaa edeltäneessä Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunnassa?
2. Saako nimesi mainita opinnäytetyössämme?

Kysymykset

1. Miten adoptiolakiuudistus näkyy työssänne?
2. Millaisia tarkempia määräyksiä adoptioeuvonnan harjoittamisesta sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto voi antaa adoptiotoimiston ylläpitämiseen tarkoitettua lupaa myöntäessään? (AdoptioL 88 §)
3. Miten lupamenettely vaikuttaa kotimaisen adoptioprosessin kulkuun?
4. Mitkä ovat sellaisia olennaisia adoptiohakijan olosuhteiden muutoksia, jotka saattavat johtaa adoptioluvan peruuttamiseen? Ovatko tällaisia olosuhteiden muutoksia esimerkiksi vakituisen työn päättyminen tai perheenlisäyksen saaminen?
5. Millainen voi olla adoptiolaissa määritelty *erityinen ehto tai rajoitus adoptiolupalautakunnan myöntämässä adoptioluvassa*? (AdoptioL 6:45 §)
6. Kuinka paljon adoptioluvan voimassaolon pidentämiseen liittyviä asioita lautakunta käsittelee? Tuleeko adoptioluvan voimassaolon pidentämisen hakemiseen liittää jälleen samat selvitykset ja tiedot kuin alkuperäisen adoptioluvan hakemiseen, vai voidaanko asiassa hyödyntää kahden vuoden takaisia alkuperäisiä selvityksiä ja asiakirjoja? (Toisin sanoen; vanhenevatko asiakirjat ja selvitykset kahdessa vuodessa?)
7. Miten toimitaan tilanteessa, jossa adoptioluvan hakijan voidaan katsoa rikkoneen ilmoitusvelvollisuutensa vallitseviin olosuhteisiinsa liittyen ja lupa on myönnetty hakijalle väärään tietoon perustuen? Lupaahan ei voida peruuttaa sen jälkeen, kun adoptio on vahvistettu tuomioistuimessa.
8. Millaisia sanktioita ilmoitusvelvollisuuden rikkomisesta on mahdollista asettaa adoptioluvan hakijalle?
9. Kuinka paljon adoptioluvan myöntämiseen liittyvät olosuhdemuutosilmoituksia adoptiolautakuntaan saapuu vuosittain?
10. Missä adoptiolautakunta kokoontuu?
11. Miten paljon adoptiolupajaostolle tulee vuosittain käsiteltäväksi adoptiolupahakemuksia?

12. Miten usein adoptiolupajaosto kokoontuu päättämään adoptiolupa-asioista?
13. Mikä on mielestäsi oleellisin/tärkein asia adoptiolakiuudistuksessa?

Haastateltavan tiedot

1. Kuka olet ja mikä on työnkuvasi? Miten kauan olet työskennellyt kyseisessä toimessa?
2. Saako nimesi mainita opinnäytetyössämme?

Kysymykset

1. Mitä kuuluu adoptiotoimiston toimenkuvaan adoptioprosessissa?
2. Miten adoptiolakiuudistus näkyy työssänne?
3. Miten vastuu adoptioasioiden osalta jakautuu Oulussa Oulun kaupungin lastensuojelussa työskentelevien sosiaaliviranomaisten ja Pelastakaa Lapset ry:n Pohjois-Suomen aluetoimiston sosiaalityöntekijöiden välillä?
4. Mitkä ovat yleisimmät syyt siihen, että adoptioon päädytään esimerkiksi biologisten vanhempien/adoption hakijan näkökulmasta? Miten nämä syyt jakautuvat prosentuaalisesti koko ryhmässä?
5. Miten vanhempi, joka haluaa käynnistää adoptioprosessin, voi ottaa adoptiotoimistoon yhteyttä? Saako hän ohjausta tai neuvontaa esimerkiksi puhelimitse halutessaan lisätietoa adoptioprosessin aloittamisesta?
6. Kuinka paljon enemmän adoptiohakijoita on suhteessa adoptiolapsien määrään?
7. Millaisia dokumentteja/asiakirjoja adoptionhakijan tulee kirjallisesti esittää viranomaiselle adoptioprosessin alussa?
8. Miten adoptioneuvonta käytännössä toimii? Ovatko adoptioneuvontatapaamiset kertaluontoisia, vai useammassa erässä käytäviä keskusteluja? Onko adoptioneuvonta adoptiota hakevien vanhempien ja viranomaisen vuoropuhelua vai haastattelu viranomaisen ja vanhempien välillä?
9. Mitkä ovat adoptioneuvonnan tarkoitus ja rooli adoptioprosessissa mielestänne?
10. Mitkä ovat sellaisia seikkoja, jotka johtavat adoptioneuvonnan keskeyttämiseen?(Edellytyksiä adoptioon ei ole olemassa..)
11. Mitä kaikkia asiakirjoja adoptionhakijan tulee täyttää adoptioneuvonnan aikana?
12. Miten lupamenettely vaikuttaa kotimaisen adoptioprosessin kulkuun?
13. Millä tavalla lapsen sijoitusta seurataan adoptiota hakeneiden vanhempien luona lapsen etua silmällä pitäen? Millä tavalla sosiaaliviranomaiset arvioivat sijoittamisen aikana

adoptiota hakeneiden vanhempien toimintaa ja olosuhteita? (Lapsen etu huomioon ottaen)

14. Millä tavalla avoin adoptio parantaa lapsen oikeuksia ja asemaa adoptiossa?
15. Onko aikaisemmin ollut mitään avoimeen adoptioon rinnastettavaa käytäntöä adoptioprosessissa? Jos on, niin millainen/millaisia?
16. Missä vaiheessa adoptioprosessia ns "epäpätevät" hakijat yleensä karsiutuvat?
17. Kuinka kauan adoptioprosessissa kestää keskimäärin ennen kuin lapsi saapuu aikaisemmalta vanhemmaltaan adoptiovanhemman luo?
18. Mikä on mielestäsi oleellisin/tärkein asia adoptiolakiuudistuksessa?

Haastateltavan tiedot

1. Kuka olet ja mikä on työkuvasi? Miten kauan olet työskennellyt kyseisessä toimessa?
2. Saako nimesi mainita opinnäytetyössämme?

Kysymykset

1. Mitkä ovat mielestänne keskeisimmät työnkuvan muutokset adoptiolakiuudistuksen myötä? Miten adoptiolakiuudistus näkyy työssänne?
2. Miten kauan lapsen sijoittamisen jälkeen adoptiota hakevat vanhemmat voivat hakea adoption vahvistamista kärjäoikeudelta? Minkä ajan sisällä adoption vahvistamista tulee hakea?
3. Mitä selvityksiä adoption vahvistamishakemukseen tulee liittää?
4. Mitkä ovat adoption vahvistamisessa tarvittavat kirjalliset selvitykset tuomioistuimelle? Entä jos kyseessä on täysi-ikäisen adoptio?
5. Keitä adoptioon liittyviä henkilöitä kärjäoikeus yleensä kuulee adoption vahvistamisprosessissa?
6. Käsitelläänkö adoption vahvistamista ja avoimen adoption vahvistamista koskevat asiat kärjäoikeudessa kansliakäsittelyssä vai kärjäoikeuden istunnossa, jossa osapuolet ovat läsnä? Kuinka kauan käsittely keskimäärin kestää?
7. Kuinka usein tuomioistuimen on adoption vahvistamisprosessissa määrättävä alaikäiselle adoptoitavalle lapselle edunvalvoja tai edunvalvojan sijainen intressiristiriidan välttämiseksi?
8. Mikä olisi laissa määritelty *"erittäin poikkeuksellinen syy, jolla alaikäisen adoptio voidaan vahvistaa, vaikka hänen vanhempansa eivät olisi antaneet siihen suostumustaan?"* (AdoptioL 2:11 §) Kuinka monta tällaista tapausta on vuosittain?
9. Mikä olisi laissa määritelty *"lapsen edun kannalta perusteltu syy"*, jonka perusteella adoptio voidaan vahvistaa adoptionhakijan ollessa yli 18-, mutta alle 25-vuotias? (AdoptioL 2:6 §) Kuinka monta tällaista tapausta on vuosittain?
10. Kuinka monta adoptiota vahvistetaan keskimäärin vuosittain kotimaan sisällä? Miten jakautuu alaikäisen ja täysi-ikäisen adoption välillä?
11. Kuinka monta hakemusta jää vahvistamatta? Mitkä ovat yleisimmät syyt tähän?
12. Onko yhtään kotimaista adoptiota jätetty vahvistamatta sen takia, että adoption johdosta on luvattu antaa tai annettu korvausta?

13. Millaisia dokumentteja hakijan tulee kirjallisesti esittää viranomaiselle saadakseen yhteydenpito-oikeuden lapseensa? (Esim. Työsopimus, palkkalaskelma, pankkitiliotteet, vuokrasopimus, rikosrekisteri, sosiaaliviranomaisille erilliset selvitykset elämäntilanteesta, väestörekisteritiedot)
14. Millaisessa tapauksessa voidaan katsoa, että avointa adoptiota ei voida myöntää tai sen käsittely perutaan? Antaako lakiuudistus tilaa poikkeuksille esimerkiksi avoimen adoption suhteen, mikäli kaikki lapsen aikaisemmat ja nykyiset vanhemmat ovat sopineet yhteydenpito-oikeudesta aikaisempaan vanhempaansa, mutta toinen adoptiovanhempi ei voi antaa suostumustaan yhteydenpito-oikeudesta terveydentilansa vuoksi? Voidaanko tässä tapauksessa käräjäoikeudelta hakea yhteydenpito-oikeutta ilman hänen suostumustaan?
15. Kuinka monta avointa adoptiota eli yhteydenpito-oikeutta aikaisempaan vanhempaan on jo vahvistettu käräjäoikeuden päätöksellä?
16. Montako on jätetty vahvistamatta? Mitkä ovat yleisimmät syyt tähän?
17. Onko vielä yhtään tapausta, jossa olisi haettu muutosta tai täsmennystä yhteydenpidon ehtoihin? Millaista?
18. Mikä on mielestäsi oleellisin/tärkein asia adoptiolakiuudistuksessa?